

Algemene Inlichtingen- en
Veiligheidsdienst
*Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties*

JAAERVERSLAG 2014

Mr. L. Einthoven, het eerste hoofd van de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD), de voorloper van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD), was verantwoordelijk voor het devies en het wapen van de dienst. Hij meende dat burgers zich in een democratie als de onze niet passief moeten laten meedrijven met de golven van de geschiedenis, maar daarin een actieve rol moeten spelen. Dat werd: ***Per undas adversas***. 'Levende vissen zwemmen **tegen de stroom in**, alleen de dode drijven mee.' De spreuk symboliseert de instelling van de dienst: een actieve instelling, als het nodig is tegen de stroom in, het oog gericht op bedreigingen van de nationale veiligheid.

Voorwoord

Het jaar 2014 kende een mooi begin. Nederland was de trotse organisator van de Nuclear Security Summit, NSS. Nog nooit waren zoveel wereldleiders, diplomaten en buitenlandse journalisten bijeen in Nederland. Voor de veiligheidsketen in ons land een belangrijk en ook spannend moment. Gezien de grote media-aandacht vormt zo'n top doorgaans een aantrekkelijk doelwit voor personen en groeperingen die op welke manier dan ook aandacht voor hun eigen zaak willen vragen. De AIVD was een van de partijen binnen de overheid die eraan heeft bijgedragen dat de top nagenoeg probleemloos is verlopen.

Over de nucleaire top lag een grauwe deken vanwege de escalerende situatie in Oekraïne. Een aantal dagen voor de top had Rusland de Krim geannexeerd, wat tot een internationale crisis leidde met sancties voor Rusland tot gevolg. Het mag voor zich spreken dat het voor de Nederlandse regering van groot belang was en is om de gebeurtenissen daar nauwlettend in de gaten te houden. De AIVD levert vanuit zijn eigen expertise een grote bijdrage aan inzicht in de ontwikkelingen.

De Oekraïne-crisis kwam, zeker voor Nederland, op een dieptepunt toen op 17 juli de Boeing 777 van Malaysia Airlines met vluchtnummer MH17 neerstortte bij het Oost-Oekraïense dorp Harbove. Bijna 200 Nederlanders vonden de dood. De repatriëring was een complexe uitdaging voor de Nederlandse overheid, omdat

sprake was van een oorlogssituatie. De regering heeft zich tot een maximum ingespannen om de slachtoffers op een waardige manier naar Nederland over te laten komen. De AIVD draagt bij aan het ophelderen van de toedracht.

Ook in 2014 bleef de dreiging aanhouden van personen die vanuit Nederland naar Syrië of Irak vertrokken, terugkeerden of, naar aanleiding van de gebeurtenissen daar, zich hier steeds meer van onze samenleving afwenden. De AIVD heeft met zijn rapport *Transformatie van het jihadisme in Nederland, zwermodynamiek en nieuwe slagkracht* de problematiek duidelijk op de kaart gezet. Naar aanleiding van onder andere deze publicatie heeft het kabinet een actieplan opgesteld om **radicalisering** en **jihadisme** tegen te gaan. Zoals het rapport bewijst, vormt de AIVD binnen de keten van overheidsorganisaties een unieke bron van informatie over de ontwikkelingen op dit terrein.

Neem daarbij ook nog de niet-aflatende cyberdreiging richting ons land. Veel andere mogendheden zijn geïnteresseerd in onze technische, hightech, economische en wetenschappelijke kennis en proberen die onder andere via digitale kanalen te bemachtigen. Ons land kent een van de best ontwikkelde ICT-infrastructuren ter wereld. Dat is een kracht, maar dat geeft ook verantwoordelijkheid. Misbruik van deze netwerken moet bestreden worden. De AIVD heeft daar in 2014 veel energie in gestoken.

De bovengenoemde ontwikkelingen en dreigingen namen in de loop van 2014 zulke vormen aan dat het kabinet voor de zomer besloot om de AIVD extra budget te geven. Per jaar komt er 25 miljoen euro bij, ingezet om de dreigingen aan de oostgrens, de problematiek rond jihadisme en de cyberdreiging adequaat te blijven onderzoeken en duiden.

Uit de werkbezoeken die ik ook in 2014 weer aan 'de dienst' heb gebracht, heb ik een immense inzet van en professionaliteit en expertise bij de medewerkers ervaren. Ook zag ik dat veel ontwikkelingen het uiterste vroegen van de AIVD'ers. Vooral tegen de achtergrond dat vanwege herschikking binnen de organisatie en inkrimping op de stafafdelingen mensen ook weer hun plek moesten vinden. De flexibiliteit die de medewerkers daarbij aan de dag hebben gelegd, is prijzenswaardig. Het maakt mij des te trotser om minister te zijn van een organisatie die ertoe doet als het gaat om het bewaren en bewaken van onze nationale veiligheid.

dr. Ronald Plasterk
Minister van Binnenlandse Zaken
en Koninkrijksrelaties

Per undas adversas

Op 18 mei 2014 maakte de site *rtnieuws.nl* melding van de 17-jarige Sara die in Syrië met een 20-jarige geradicaliseerde Belgische man was getrouwd. Sara zou in Nederland via vrienden in contact zijn gekomen met de salafistische jihadistische ideologie. De politie had haar ouders eerder al getipt dat het meisje wilde afreizen, maar die zouden dat niet hebben geloofd. Samen met een vriendin voegde Sara echter de daad bij het woord.

Een half jaar later schrijft dagblad *De Limburger* dat een 19-jarige Nederlandse man op 12 november een zelfmoordaanslag had gepleegd op een politiepost in Irak. Daarbij vielen ten minste elf doden en tientallen gewonden. De man uit Maastricht was op 13 september naar Syrië vertrokken.

De twee berichtjes staan model voor de problematiek waarmee Nederland en andere westerse landen te kampen hebben. Jonge mensen die zich vrijwillig laten terugzetten in de zevende eeuw. Jonge mensen die zich willen verbinden met organisaties die niet het geloof, maar geweld prediken. Jonge mensen die zich vervolgens bereid tonen dat geweld op gewetenloze manier toe te passen in het zogenaamde kalifaat of daarbuiten. Jonge mensen die zo geen belofte voor de toekomst meer vormen, maar een dreiging voor het voortbestaan van de democratische rechtsorde.

Dit fenomeen is in 2014 bepalend geweest voor een groot deel van de inspanningen van de AIVD.

Daags na de oprichting van de Islamitische Staat in Irak en al-Sham (ISIS) bracht de AIVD het rapport *Transformatie van het jihadisme in Nederland, zwermodynamiek en nieuwe slagkracht* uit. Wij gaven daarin al aan dat de gewelddadig-jihadistische beweging honderden aanhangers en duizenden sympathisanten heeft. De reacties op de oprichting van ISIS maakten dat meteen zichtbaar en de openlijke manier waarop ISIS werd bejubeld, bleek een trendbreuk: geen anonieme sympathie meer via obscure websites, maar expliciete steunbetuigingen in de openbaarheid, op straat en op laagdrempelige sociale media.

Met name het gebruik van sociale media heeft het effect van onderlinge beïnvloeding versterkt. De snelheid en de toegankelijkheid daarvan creëren een geheel nieuwe groepsdynamiek die weinig ruimte laat voor andersdenkenden. Daarnaast zien wij een toename van radicalisering doordat predikers van buiten de gevestigde moskeeën hun aanhang oproepen zich af te wenden van de westerse waarden.

Het is niet verwonderlijk dat mede daarom het aantal uitreizigers in 2014 gestaag is toegenomen. Een eenduidig profiel van de uitreizigers is daarbij niet te geven. Het gaat om jongens en meisjes,

mannen en vrouwen, vaders en moeders. Het gaat om goed opgeleide mensen, maar ook om vroegtijdige schoolverlaters, ex-criminelen, diepreligieus of pseudo-moslims. Dat maakt het in kaart brengen van deze materie uiterst complex.

We hebben bovendien bij herhaling geconstateerd dat in toenemende mate ook gezinnen wilden vertrekken naar Syrië of Irak. In een aantal gevallen konden we een rol spelen in het verhinderen daarvan.

Vrijwel dagelijks maken we afwegingen of personen een gevaar voor de nationale veiligheid vormen als ze vertrekken, terugkeren of juist als ze niet kunnen of willen uitreizen. Want de aanslagen in België, Frankrijk, Canada en Australië hebben eens te meer duidelijk gemaakt dat de dreiging diffuser is dan ooit en komt van *homegrown* terroristen, jihadistische veteranen, *sleepers* of geradicaliseerde eenlingen.

Aan de zuidgrens van Europa ging de aandacht uit naar de opmars van ISIS en de destabiliserende invloed daarvan op landen in het Midden-Oosten en Noord-Afrika; Tunesië, Libië en Jemen wankelen als staat. Aan de oostgrens van Europa werd een andere dreiging zichtbaar. De annexatie van de Krim door Rusland, de situatie in Oekraïne en de tragische gebeurtenissen met vlucht MH17 maakten immers duidelijk dat stabiliteit in de relatie met Rusland nog ver te zoeken is.

Vanuit de zogenoemde buitenlandtaak van de AIVD hebben we de regering kunnen ondersteunen met duiding van het handelen van machthebbers en met diepgaand inzicht in en kennis van politieke ontwikkelingen en werkelijke intenties. Onze mensen zijn zich dan ook bij voortduring bewust dat hun duiding essentieel is voor een succesvol acteren in het internationaal krachtenveld.

De AIVD is met reden een geheime dienst. Gekende en ongekende dreigingen tegen Nederland kunnen immers niet in beeld worden gebracht, als inzet van middelen en mensen alleen herkenbaar kan plaatsvinden of als de werkwijze van de dienst breed bekend is. Noodzakelijke inlichtingen over het buitenland kunnen niet worden ingewonnen, als slechts openlijk vragen mogen worden gesteld.

Maar de AIVD is geen geheimzinnige dienst. In dit jaarverslag geven we daarom inzicht in wat de AIVD in 2014 heeft gedaan. Het verslag laat ook zien hoezeer maatschappelijke en politieke ontwikkelingen in combinatie met ontwikkelingen in de digitale ruimte de interne en externe veiligheid van Nederland kunnen bedreigen. Het verslag laat een bewogen jaar zien.

Het afgelopen jaar is ook intern een bewogen jaar geweest. We hebben met succes een reorganisatie voltooid met het accent op interne dienstverlening en ondersteunende activiteiten, teneinde structureel 23 miljoen euro te bezuinigen. Deze operatie

positioneert ons weliswaar beter voor de toekomst, maar we hebben ook afscheid moeten nemen van gewaardeerde collega's. Dat gaat niet zonder pijn.

We hebben ook structureel extra budget gekregen, dat vanaf 1 januari 2015 wordt aangewend ten behoeve van onze inspanningen op het gebied van contraterrorisme, cyberdreiging en de onrustige randen van Europa. Daarbovenop is inmiddels voor de komende jaren opnieuw budget toegevoegd. Het geeft mij vertrouwen dat we met de dreiging in al haar diversiteit kunnen meegroeien.

Dat vertrouwen vindt echter vooral zijn oorsprong in de capaciteiten en de niet-aflatende inzet van onze medewerkers. Ook onder moeilijke omstandigheden hebben zij weer laten zien pal te staan voor de opdracht aan de dienst, ook tegen de stroom in, in lijn met onze wapenspreuk: *per undas adversas*.

Rob Bertholee
Directeur-generaal
Algemene Inlichtingen- en
Veiligheidsdienst

Inhoud

1

De dreiging van de gordel van instabiliteit rond Europa

Ontwikkelingen in Noord-Afrika en het Midden-Oosten
De opkomst van ISIS in Syrië en Irak
Gevolgen van de opkomst van ISIS voor de landen in de regio
De oostgrens van Europa
Rusland ambieert grote internationale rol
Een ongelijk speelveld
Verdeeldheid als wapen
Europese en Nederlandse veiligheid
De positie en rol van de AIVD

2

Jihadistische dreiging tegen Nederland

Dreigingen in en tegen Nederland
Dreiging is complex en veelomvattend
Internationale jihadistische dreiging tegen het Westen en westerse belangen
De rol van het salafisme
Activiteiten van de AIVD en resultaten

3

Digitale aanvallen als bedreiging van (economische) veiligheid

De complexiteit van digitale aanvallen neemt toe
Diversiteit en omvang van daders neemt toe
Economische spionage neemt toe
Nederland wordt misbruikt als doorvoerhaven voor digitale aanvallen
Cyberterrorisme is een zorg voor de toekomst
Toenemende digitalisering vergroot het aanvalsoppervlak en impact
Dataconcentratie vergroot potentiële impact
Activiteiten van de AIVD en resultaten

4

Andere aandachtsgebieden en taken van de AIVD

Spionage
Massavernietigingswapens
Latijns-Amerika en de Caribische regio
Activisme en extremisme
Links-extremisme
Rechts-extremisme

5

Samenwerking en organisatieontwikkeling

Nationale samenwerking
Internationale samenwerking
Organisatieontwikkeling
Vernieuwing Wiv 2002
Rapporten CTIVD

Separatistische terroristische groeperingen
Bevordering van beveiligingsmaatregelen
Stelsel bewaken en beveiligen
Vitale sectoren
Beveiliging bijzondere informatie
Vertrouwensfuncties en veiligheidsonderzoeken

• Politieke obstructie
• Aantasting van de energievoorzieningszekerheid

Jihadistisch geweld en terrorisme

Heropleving van oude etnische en religieuze tegenstellingen door het wegvallen van autoritaire regimes

Opkomend jihadisme door machtsvacuüm

Opkomst ISIS in Syrië en Irak
Juni 2014: kalifaat Islamitische Staat

1 De dreiging van de gordel van instabiliteit rond Europa

In steeds meer landen langs de grenzen van Europa is sprake van toenemende onrust en spanningen. Dit uit zich in oorlog tussen landen, in binnenlandse strijd en in gevechten tussen bevolkingsgroepen onderling. Europa wordt van Noord-Afrika via het Midden-Oosten tot aan de Barentszee omringd door een 'gordel van instabiliteit'.

Van de ontwikkelingen in de landen die behoren tot de gordel, gaan dreigingen uit richting Europa die zeer divers van karakter zijn. Van jihadistisch geweld en **terrorisme** vanuit Noord-Afrika en het Midden-Oosten tot politieke obstructie en aantasting van de energievoorzieningszekerheid aan de oostgrenzen. Dit heeft allemaal grote invloed op de nationale veiligheid van Nederland en daarmee op het werk van de AIVD: in 2014, nu én in de komende jaren.

Ontwikkelingen in Noord-Afrika en het Midden-Oosten

De aantasting en het wegvallen van autoritaire regimes in Noord-Afrika en het Midden-Oosten leidde tot heropleving van oude etnische en religieuze tegenstellingen. Het bood ook meer ruimte aan bestaande en nieuwere jihadistisch terroristische groeperingen, zoals Al Qaida (AQ), Jabhat al-Nusra (JaN) en Islamitische Staat in Irak en al-Sham (ISIS). Voor een deel lopen de hedendaagse tegenstellingen en conflicten langs de aloude scheidslijnen tussen soennieten en sjiieten. Extremistische krachten hebben deze religieuze tegenstellingen gepolitiseerd. Regionale mogendheden spelen op de achtergrond een belangrijke rol.

De opkomst van ISIS in Syrië en Irak

Syrië is al enkele jaren het strijdtoneel van uiteenlopende groeperingen die strijden tegen het regime in Damascus, maar ook en vooral tegen elkaar. ISIS onderscheidt zich van de andere groeperingen doordat het niet primair de strijd tegen het regime van Assad tot doel heeft, maar het stichten van een islamitische staat. ISIS behoorde tot Al Qaida, maar na een conflict heeft kern-Al Qaida (kern-AQ) zich van ISIS afgekeerd (zie kaderstuk hierna).

De tegenstellingen in het Midden-Oosten en Noord-Afrika krijgen steeds meer het karakter van een conflict tussen soennieten en sjiieten

In juni 2014 riep ISIS het kalifaat uit, onder de naam Islamitische Staat. Hiermee onderstreept ISIS dat het geen bestaande grenzen erkent. Het draagt de ambitie uit om een gebied onder controle te brengen dat niet beperkt is tot Irak, maar een groot deel van het Midden-Oosten omvat. ISIS lijkt wijdverbreid te zijn doordat jihadistische groepen in andere landen zich bij ISIS hebben aangesloten, en doordat strijders in verschillende landen relaties (zeggen te) hebben met ISIS.

Het geweld in en de desintegratie van zowel de Syrische als de Iraakse staat vormen niet alleen een bedreiging voor de veiligheid van de eigen bevolking, maar ook voor de veiligheid in de regio en daarbuiten. Van de strijd in Syrië en Irak, en vooral van het uitroepen van het kalifaat door ISIS, gaat internationaal een wervende werking uit. Buitenlandse jihadgangers zijn de tegenstanders van de regering-Assad te hulp geschoten. Zij sluiten zich dikwijls aan bij extremistische soennitische strijdorganisaties, zoals ISIS en het rivaliserende Jabhat al-Nusra. Jihadisten uit westerse landen kunnen getraind en met een opdracht terugkeren naar hun land van herkomst, of vanuit hun operatiegebied thuisblijvers inspireren tot geweld.

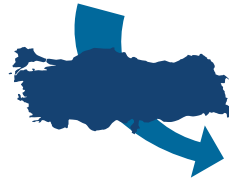
Door het optreden van een internationale coalitie om de snelle opmars van ISIS te stuiten, krijgt het conflict een nog internationaler karakter. Nederland neemt deel aan de coalitie die luchtaanvallen boven Irak uitvoert. Dit heeft tot soms felle reacties geleid van Nederlandse ISIS-strijders, die via sociale media opriepen om in Nederland aanslagen te plegen.

Veel individuele soennieten uit de Arabische wereld strijden mee bij de jihadistische groeperingen in Irak en Syrië. Een aantal vooraanstaande soennitische islamisten propageert niet alleen de jihad tegen Assad maar zien deze ook als een strijd tegen het sjiisme. Ook in bepaalde Arabische politieke kringen wordt het conflict als zodanig opgevat. Het sjiitische Iran en Hezbollah zijn Damascus te hulp geschoten. Dit leidde tot betrokkenheid van een aantal soennitische regimes in het Midden-Oosten, die de macht en invloed van Iran zoveel mogelijk willen beperken. Bij de opstand tegen de regeringen in Damascus en Bagdad speelt de machtsstrijd tussen regionale mogendheden op de achtergrond mee. De politieke rivaliteit tussen regionale mogendheden, waarvan Syrië en Irak strijdtoneelen zijn, krijgt hierdoor meer en meer het karakter van een sektarisch conflict tussen soennieten en sjiieten.

Strijd om leiderschap internationale jihadbeweging

ISIS is in een hevig conflict verwickeld met kern-Al Qaida over het leiderschap van de internationale jihadbeweging. Tot nog toe was dat in handen van de leider van kern-AQ, Ayman al-Zawahiri. Door zichzelf tot kalief uit te roepen, heeft de leider van ISIS, Abu Bakr al-Baghdadi, zichzelf echter uitdrukkelijk opgeworpen als de nieuwe leider. In Syrië heeft het conflict geleid tot strijd tussen ISIS en JaN, dat de officiële *affiliate* van kern-AQ in Syrië is, hoewel strijders van beide groepen soms gezamenlijk optrekken tegen het Syrische regeringsleger.

In diverse landen in de wereld hebben vooral kleinere jihadistische groepen hun steun uitgesproken voor ISIS. Sommige groepen hebben een eed van trouw aan Al-Baghdadi uitgesproken, zoals Ansar Bayt al-Maqdis in de Sinaï, die zijn naam heeft veranderd in Wilayat Sinaï. Daarmee geeft de groep aan dat zijn territorium een provincie van het kalifaat is (wilayat betekent provincie). De meeste groeperingen blijven tot nu toe echter trouw aan kern-Al Qaida, met name de drie belangrijke Al

Turkije is het belangrijkste doorgangsland voor jihadisten uit Europa

Qaida *affiliates* AQ in de Islamitische Maghreb (AQIM), AQ op het Arabische Schiereiland (AQAS) en Al Shabaab (AS). Binnen deze groeperingen zijn wel elementen die sympathiseren met ISIS en zich bij ISIS zouden willen aansluiten. Dit leidt tot spanningen binnen die groeperingen die uiteindelijk kunnen resulteren in afscheidingen. In het geval van AQIM is dit al gebeurd.

Hoewel de invloed en populariteit van kern-AQ tanende lijkt, is zijn rol nog lang niet uitgespeeld. Zo heeft het bekendgemaakt dat er een nieuwe organisatie is opgericht die Al Qaida op het Indiase Subcontinent (AQIS) heet. Dit is een samenstel van reeds bestaande jihadistische groeperingen uit vooral Pakistan. De oprichting van AQIS geeft aan dat kern-AQ nog steeds poogt zijn invloed uit te breiden.

De verscherpte tegenstellingen tussen soennieten en sjiïeten hebben nadelige consequenties voor de maatschappelijke orde in de gehele islamitische wereld, waarbij de geopolitieke machtsstrijd tussen regionale grootmachten op de achtergrond een belangrijke rol speelt. Bovendien kan het ook leiden tot het ontstaan of toenemen van spanningen tussen soennitische en sjiïtische minderheidsgroepen in het Westen.

Gevolgen van de opkomst van ISIS voor de landen in de regio
Iran steunt niet alleen het Syrische bewind in de strijd tegen ISIS. Het steunt ook Iraakse sjiïtische milities, omdat het ISIS beschouwt als een directe bedreiging van zijn grondgebied en van zijn belangen in de regio. Iran maakt geen deel uit van de internationale coalitie, maar geeft wel training, advies en materieel-technische ondersteuning aan Irak en de milities.

In Libanon lopen door de strijd in Syrië de spanningen op tussen sjiïeten en soennieten. In de Palestijnse vluchtelingenkampen zijn jihadistische groeperingen actief die sympathiseren met ISIS. Soennitische extremisten plegen aanslagen in Libanon, waarbij zowel JaN als ISIS of aan hen gelieerde groepen zijn betrokken.

Hezbollah, dat het Assad-regime steunt ter bescherming van de sjiïeten, gebruikt Libanon als uitvalsbasis. Die situatie zal vooralsnog blijven bestaan, omdat noch het Libanese leger noch Hezbollah of het Syrische leger in staat is om de grens tussen Syrië en Libanon in zijn totaliteit te controleren.

Turkije is het belangrijkste doorgangsland voor jihadisten die vanuit Europa willen deelnemen aan de strijd in Syrië of Irak. Turkije maakte zich in de loop van 2014 toenemend zorgen over de opmars van ISIS in Syrië en Irak en heeft zich aangesloten bij de internationale coalitie, hoewel het land niet actief militair deelneemt aan de coalitie.

De situatie in Syrië en Irak en de strijd tussen ISIS en de Koerden om Kobane hebben tijdelijk een negatief effect op het Turks-Koerdische verzoeningsproces gehad. Tevens verscherpten de tegenstellingen tussen seculiere en islamistische Koerden in Turkije zich. Beide conflicten hebben ook uitstraling op de relatie tussen Turken en Koerden in Europa.

Sterk Russisch geloof in de eigen status als grootmacht zorgt voor instabiliteit

Saoedi-Arabië, de Verenigde Arabische Emiraten en Qatar behoren tot de internationale anti-ISIS-coalitie en zijn betrokken bij de luchtaanvallen op ISIS in Irak. Die betrokkenheid kan rekenen op kritiek van een deel van de soennitische inwoners dat ISIS beschouwt als ware moslims die Syrië en Irak van afvalligen willen zuiveren. De staten in de Golfregio hebben dan ook te maken met jonge mannen die naar deze strijdtonelen vertrekken om daar aan de jihad deel te nemen. De regimes in deze staten proberen deze jihadgang te bestrijden. Zo treedt Saoedi-Arabië hard op tegen eigen jihadisten die naar Syrië of Irak willen uitreizen. Terugkeerders worden gedetineerd of in een programma opgenomen dat is gericht op hun deradicalisering. Daarnaast richt Saoedi-Arabië zijn aandacht op het tegengaan van de invloed van Iran in de regio.

In Egypte stelt de huidige regering alles in het werk om jihadistische terroristische groeperingen te bestrijden. Niettemin is er aanhang van ISIS onder terroristische groeperingen in Egypte, waaronder Wilayat Sinaï, dat in 2014 officieel *affiliate* van ISIS werd. Deze groeperingen richten zich primair op Egyptische overheidsdoelen, maar ook westerse objecten en personen kunnen doelwit zijn.

Libië is na de val van het bewind van Moammar Kadhaffi tot bestuurlijke wanorde vervallen. De grenzen staan wijd open voor mensensmokkelaars en wapenhandelaars. Ook Al Qaida in de Islamitische Maghreb (AQIM), dat voornamelijk actief is in Zuid-Algerije en Mali, profiteert hiervan. In de loop van 2014 kwamen in Libië andere jihadistische groeperingen op, waaronder zich ook ISIS-aanhang manifesteerde.

De oostgrens van Europa

In de loop van 2014 ontwikkelde de strijd in het oosten van Oekraïne tussen pro-Russische *separatisten* en Oekraïense militairen zich tot een grootschalig binnenlands gewapend conflict. De illegale annexatie van de Krim met militaire middelen ging daar in maart aan vooraf. Ondanks de vele publieke aanwijzingen bleef president Poetin ontkennen dat Rusland de pro-Russische separatisten heimelijk met materieel en personeel steunt. In deze context vond op 17 juli de ramp met het Maleisische vliegtuig MH17 plaats in Oost-Oekraïne.

De onrust aan de Europese oostgrens als gevolg van Russisch optreden zal de komende jaren een thema blijven. Rusland laat namelijk niet na om ook aan andere voormalige Sovjetrepublieken te

laten weten dat het land pal staat voor de Russische minderheden die zich in het zogenoemde 'Nabije buitenland' bevinden, zoals Litouwen, Letland en Estland. Dit wordt in de landen aan de oostgrens van Europa opgevat als een bedreiging van hun territoriale integriteit.

Rusland ambieert grote internationale rol

Het sterke Russische geloof in de eigen status als grootmacht en het tegelijkertijd ontkennen van interne problemen zullen blijven zorgen voor instabiliteit. Het Westen is daarbij terug als gemeenschappelijke vijand en dient als zondebok voor economische tegenspoed of morele misstanden.

Om zijn invloed onder de bevolking te behouden, grijpt de president terug op vertrouwde controlemiddelen, waaronder uitbreiding van het staatsapparaat en een meer repressieve aanpak van politieke tegenstanders. Ook heeft Poetin de afgelopen jaren, ondersteund door een sterke propagandacampagne in de Russische massamedia, krachtig de nationalistische kaart gespeeld, die gekenmerkt wordt door een grote nadruk op patriottisme en het Russische orthodoxe geloof.

Het 'energiewapen' vormt een middel om verdeeldheid te zaaien in Europa

De uitspraken van president Poetin over de uitbreiding van de Russische invloedssfeer en zijn streven naar een internationaal bepalende rol voor Rusland staan in schril contrast met Ruslands kwetsbare positie. Die positie is kwetsbaar door een eenzijdige economische oriëntatie op de verkoop van ruwe grondstoffen.

Een ongelijk speelveld

Het Russische staatsbestel kenmerkt zich door grote bureaucratie. Bovendien ligt de werkelijke macht in Rusland niet bij de instituties die hier formeel voor verantwoordelijk zijn, maar is deze ingebed in parallelle machtsstructuren en rivaliserende informele netwerken. Dit stelt Poetin in staat om, achter de schermen en buiten formele instituties, als ultieme scheidsrechter op te treden. Deze Russische machtsstructuur, aangevuld met soms moeilijk te voorspellen beslissingen van Poetin met het doel zijn populariteit onder de bevolking zeker te stellen, zijn daarmee bepalend voor Ruslands politieke positionering. Dat maakt een transparante relatie met Rusland op zowel politiek als economisch vlak complex en afspraken met Rusland kwetsbaar.

Verdeeldheid als wapen

Ruslands belangrijkste politieke strategie om weerstand te bieden aan het Westen is het inspelen op Europese verdeeldheid. Dit was in 2014 vooral het geval op het vlak van de sancties die Europa instelde naar aanleiding van Ruslands rol in de crisis in Oekraïne. Op het energiedossier is dat al jaren de praktijk. Ook zal Rusland blijven proberen een wig te drijven tussen de NAVO-staten. Om de eensgezindheid van de Europese Unie inzake Rusland te verstoren voert het Kremlin voortdurend een verdeel-en-heersstrategie.

Het 'energiewapen' vormt een centraal middel om verdeeldheid te zaaien in Europa. Rusland beoogt individuele Europese lidstaten politiek aan zich te binden door hen eenzijdig afhankelijk te houden van Russisch aardgas, of juist door hen gunstige voorwaarden te bieden. Moskou hoopt dat deze landen zich tegen de Europese consensus over een stevig Ruslandbeleid keren en zich zullen verzetten tegen het Europese energiebeleid. Dit energiebeleid wil de vrije markt stimuleren door zich bij de keuze van energievoorziening niet te richten op één bepaald land, één bepaalde leverancier of een eenzijdige energiebron. Rusland, dat alles graag in één hand houdt, ziet dit beleid als een directe bedreiging voor zijn machtspositie.

De capaciteit van Rusland om politieke invloed uit te oefenen op basis van zijn positie als energiegrootmacht is echter verzwakt. Rusland heeft internationale samenwerking en investeringen nodig om de efficiëntie van de Russische energiesector te verhogen en de grote voorraden in de Arctische regio te kunnen ontginnen. Om zijn onafhankelijkheid ten opzichte van Europa aan te tonen, probeert Rusland daarom zijn energiehandel met China te intensiveren. Zo tracht Rusland zijn onderhandelingspositie ten opzichte van Europa te versterken.

Europese en Nederlandse veiligheid

Geopolitieke ontwikkelingen rond Europa oefenen rechtstreeks invloed uit op de binnenlandse veiligheid van Europese landen, met inbegrip van Nederland.

Maatschappelijke en politieke onrust, burgeroorlog en terrorisme in Noord-Afrika en het Midden-Oosten zijn verschijnselen die nog geruime tijd problematisch zullen blijven en die luid doorklinken in de multiculturele samenlevingen van Europa. De Nederlandse samenleving biedt openheid die door sommige radicale islamitische Nederlanders wordt gebruikt om hun steun aan ISIS te betuigen.

Politiek conflict tussen Rusland en Europa rond de Oekraïne-crisis

Daarmee is het risico van toenemende maatschappelijke tegenstellingen voorstelbaar.

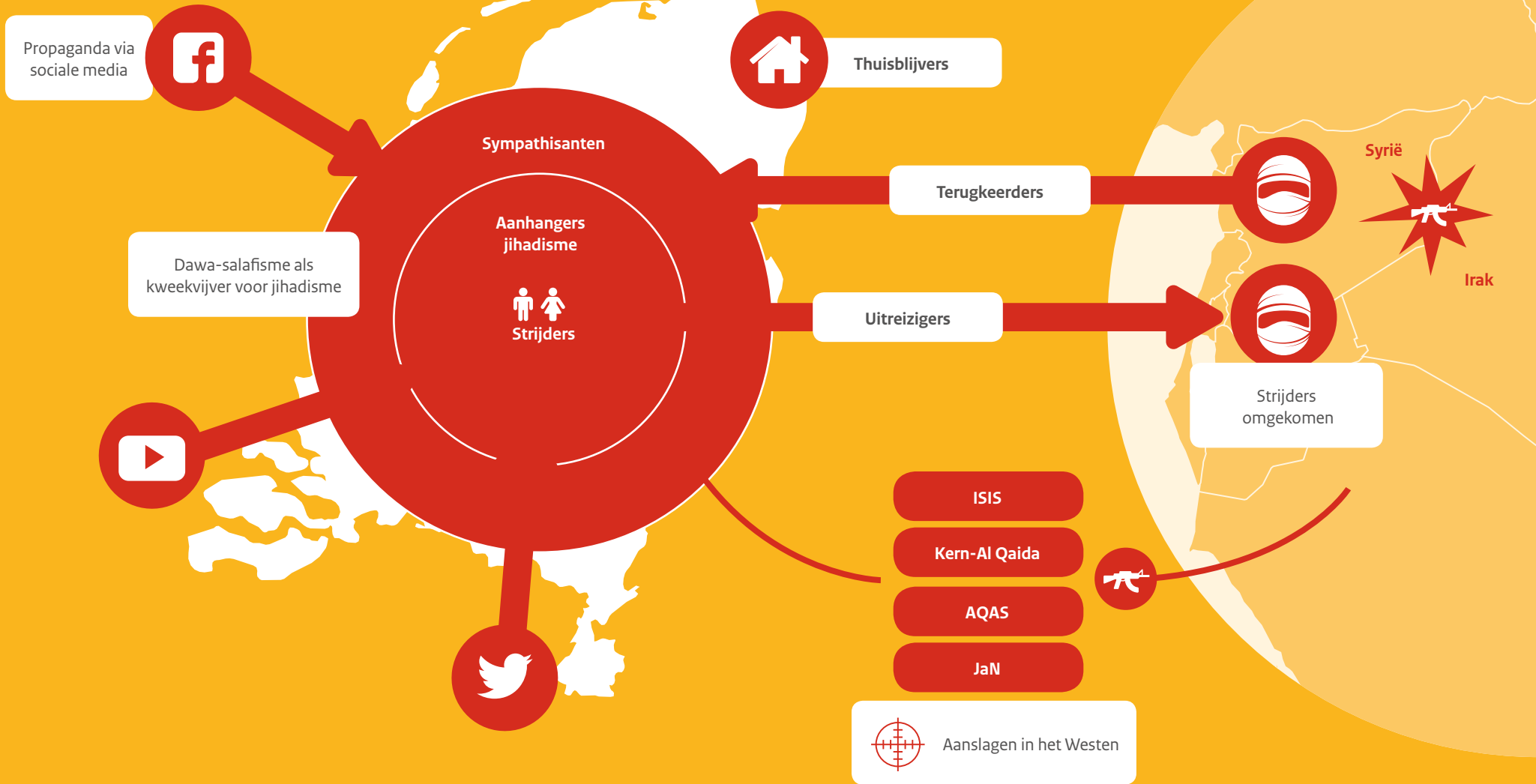
Europa heeft grote belangen in zijn betrekkingen met Oekraïne en Rusland. De politieke touwtrekkerij tussen Rusland en Europa rond de Oekraïne-crisis heeft in de zomer van 2014 geleid tot inzet van economische dwangmiddelen over en weer. Er bestaat een risico dat de Russische maatregelen binnen Europa leiden tot verdeeldheid.

De positie en rol van de AIVD

Bescherming van de binnenlandse veiligheid is onlosmakelijk verbonden met inzicht in ontwikkelingen in het buitenland, met name daar waar spanningen en conflicten tot dreiging kunnen leiden. De AIVD richt zijn onderzoeken op het vroegtijdig onderkennen en duiden van dergelijke ontwikkelingen en de dreigingen die eruit voort kunnen komen.

De AIVD beschikt over de kennis, de internationale contacten en bevoegdheden om potentiële bedreigingen aan de onrustige rand van Europa tijdig en betrouwbaar te doorgronden. De AIVD brengt zijn bevindingen op de juiste plaatsen binnen de overheid onder de aandacht aan die instanties die daarop handelend kunnen

optreden. Het gaat om duiding van (nieuwe) dreigingen en om het geven van inzicht in de verborgen agenda's en werkelijke intenties van machthebbers in bepaalde landen. Zo helpt de AIVD eventuele schade van die ontwikkelingen voor Nederland te beperken en draagt de AIVD bij aan de nationale veiligheid.

Jihadistische dreiging tegen Nederland

De dreiging van het jihadistisch **terrorisme** heeft in 2014 het nieuws in hoge mate gedomineerd. Ondubbelzinnig is duidelijk geworden dat wat er in het buitenland, vooral Syrië en Irak, gebeurt, direct invloed heeft op de veiligheid in Nederland. De dreiging van een aanslag in Europa komt voor een deel voort uit het conflict in Syrië en Irak. Maar ook personen die geïnspireerd zijn door de ideologie van de internationale jihad kunnen, al dan niet aangestuurd door een jihadistische organisatie elders in de wereld, in Europa toeslaan. De aanslagen in Parijs van januari 2015 zijn hiervan een voorbeeld. Ook in 2014 reisden jihadisten vanuit Nederland naar Syrië om deel te nemen aan de strijd aldaar. Soms vertrokken zij met hele gezinnen tegelijk. Een aantal jihadisten keerde echter ook weer terug naar Nederland.

Dreigingen in en tegen Nederland

In het afgelopen jaar heeft het **jihadisme** in Nederland veel aandacht gekregen in de politiek en de media. De AIVD publiceerde in juni 2014 het rapport *Transformatie van het jihadisme in Nederland, zwermodynamiek en nieuwe slagkracht*¹. Dit rapport beschrijft de onderlinge samenhang tussen de opkomst van een nieuwe generatie radicale moslims en jihadisten, de rol van sociale media hierbij en de jihadgang naar Syrië². Een belangrijke constatering in het rapport is dat een eenduidig profiel van de jihadist niet bestaat. Sommigen zijn hoog opgeleid, anderen hebben hun middelbare school niet afgemaakt. En hoewel Nederlanders met een Marokkaanse achtergrond in de meerderheid zijn, zijn er ook Nederlandse bekeerlingen en jihadisten van onder meer Surinaamse, Turkse of Antilliaanse afkomst.

Doorgaans is de kennis die de meeste jihadisten van de islam hebben oppervlakkig en uitsluitend gebaseerd op bronnen die een uiterst radicale en gewelddadige interpretatie van de islam voorstaan. Geweld staat centraal en dat sluit vooral aan bij de belevingswereld van personen met criminele antecedenten die zich ook onder de jihadgangers bevinden. De jihadistische ideologie verleent het geweld echter een religieuze onderbouwing en goedkeuring. Voor anderen

¹ *Transformatie van het jihadisme in Nederland, zwermodynamiek en nieuwe slagkracht*, AIVD, juni 2014

² Hier wordt gezegd 'Syrië', omdat de meeste uitreizigers eerst naar Syrië gaan, maar het kan ook gaan om personen die naar Irak zijn (door)gereisd

Tot eind 2014 zijn ongeveer 180 personen uit Nederland uitgereisd

vormt de kring van gelijkgestemden een mogelijkheid om zich te profileren. De AIVD heeft met dit rapport de dreiging en risico's van de huidige jihadistische beweging onder de aandacht van politiek en maatschappij willen brengen.

Het uitroepen van het kalifaat door Islamitische Staat in Irak en al-Sham (ISIS), zoals in juni 2014 gebeurde, oefent een sterke aantrekkingskracht uit op jihadisten in Nederland. Er is nu een duidelijk zichtbaar territorium met een opperste religieuze en politieke leider, de kalief, waar zij naartoe kunnen gaan. Het verdedigen en uitbreiden van het kalifaat is nu een belangrijk argument om op jihad te gaan.

In 2014 is het aantal Nederlandse uitreizigers verder gestegen. Tot eind 2014 zijn ongeveer 180 personen uit Nederland uitgereisd. Uitreizigers sluiten zich voornamelijk aan bij organisaties als Jabhat al-Nusra (JaN) en ISIS, maar ook bij andere jihadistische of salafistische strijdgroepen. Velen van hen worden daar getraind en doen strijdervaring op. Sommigen leren ook bijvoorbeeld explosieven te maken. Als zij in Europa zijn teruggekeerd, kunnen zij dergelijke vaardigheden toepassen bij het plegen van aanslagen. De meeste uitreizigers zijn naar eigen zeggen echter niet van plan naar Nederland terug te keren. Zij willen zich blijvend vestigen in en vechten voor

het door ISIS uitgeroepen kalifaat of sterven in de strijd. Naar schatting zijn tot eind 2014 circa 20 jihadgangers vanuit Nederland omgekomen.

Niet alleen mannen vertrekken naar Syrië. Ook jonge vrouwen en minderjarige meisjes gaan daarheen, doorgaans om te trouwen met een strijder en een gezin te stichten. Vrouwelijke jihadisten krijgen echter vaak ook wapentraining en leren verdedigingstechnieken.

De terugkeer van strijders uit Syrië is een belangrijk element in de dreiging tegen het Westen. Het aantal terugkeerders naar Nederland nam in 2014 toe, tot ongeveer 35 in totaal aan het einde van het jaar. De dreiging die van terugkeerders kan uitgaan, werd zichtbaar bij de aanslag op het Joods Museum in Brussel in mei 2014 door een jihadist die uit Syrië was teruggekeerd.

Toch vormt niet iedere terugkeerder per definitie een dreiging. Een deel van de terugkeerders in Nederland is teleurgesteld over wat ze hebben gezien en meegemaakt in Syrië. Het romantische beeld van glorieuze gevechten tegen de ongelovigen blijkt in de praktijk heel anders. Bij aankomst in Syrië wordt namelijk gekeken of de nieuwe rekruten wel geschikt zijn om te vechten. Dat is niet altijd het geval en sommigen worden dan ook belast met eten koken of het huis van

hun medestrijders schoonmaken. Dit maakt het vertrek naar Syrië ineens een stuk minder heroïsch. Sommige meisjes en jonge vrouwen die in Syrië zwanger zijn geraakt, constateren dat de medische zorg in Nederland beter is en keren terug om hier te bevallen.

Opmerkelijk is dat terugkeerders, ook al hebben ze niet gevochten, in jihadistische kringen toch vaak in hoog aanzien blijven staan. Hierdoor kunnen zij een rol vervullen in de verdere **radicalisering** van anderen en hen aanmoedigen tot jihadgang. Het is dus noodzakelijk om per geval een beoordeling te maken van de dreiging die van een terugkeerder uitgaat. Zo'n risicobeoordeling wordt niet door de dienst alleen gemaakt. De AIVD deelt zoveel mogelijk van zijn unieke informatie met partijen als de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV), het Openbaar Ministerie (OM), de Nationale Politie en lokale overheden, waarna in gezamenlijkheid tot een dergelijke risicobeoordeling wordt gekomen.

Kracht van sociale media

Sociale media hebben gezorgd voor een wezenlijke verandering van de informatie- en communicatiestromen binnen het jihadisme in Nederland. Aanvankelijk waren die stromen verticaal van aard. Er werd via jihadistische webfora gecommuniceerd met jihadisten in

Contact tussen strijders en sympathisanten via sociale media

Propaganda van ISIS

ISIS heeft een sterke propagandamachine. Het beschikt over diverse eigen mediaorganisaties en brengt regelmatig een online tijdschrift uit, *Dabiq* geheten. Daarin geeft ISIS zijn visie op gebeurtenissen in zowel Syrië en Irak als elders in de wereld. De daden van ISIS worden erin verheerlijkt, het door ISIS gepleegde geweld gerechtvaardigd. Het is te vergelijken met het door AQAS uitgebrachte *Inspire*.

De vestiging van het kalifaat en de snelle opmars van ISIS in Syrië en vooral Irak in de zomer van 2014 hebben de propaganda en retoriek van de groepering enorm versterkt. Het beeld van

onverschrokken, onoverwinnelijke strijders van het kalifaat werd breed uitgemeten. Bovendien blinken de vaak schokkende video's van de executie van gevangenen, die door ISIS naar buiten worden gebracht, uit in professionele cameravoering, timing en encenering.

De wervende kracht van ISIS' propaganda wordt versterkt door het gebruik van sociale media door onofficiële mediaorganisaties, ISIS-strijders en grote aantallen andere volgers. Zij zorgen voor een snelle verspreiding van de boodschap van ISIS en spelen zo een belangrijke rol voor de effectiviteit van deze propaganda.

de wereld. De communicatie was gericht vanuit enkelen (van boven) naar velen (naar beneden). In 2012 publiceerde de AIVD al een rapport over de kracht van internet binnen de radicalisering en het jihadisme³.

Sociale media werken horizontaal: van velen naar velen. Informatie wordt bijvoorbeeld via Twitter en Facebook razendsnel verspreid,

waardoor de boodschap een enorm bereik krijgt en jihadisten elkaar constant beïnvloeden. Sommige webfora maken nu juist gebruik van sociale media.

De effectiviteit van de jihadistische propaganda wordt door sociale media vergroot. Door de directe contacten die veel jihadisten in het strijdgebied hebben met vrienden en bekenden in Nederland, vooral

via sociale media, gaat er van hun activiteiten in Syrië (of Irak) een wervende en radicaliserende werking uit. Sociale media maken de beleving van de jihad directer en persoonlijker. Het directe contact tussen strijders in Syrië en sympathisanten in het Westen draagt in hoge mate bij aan de voortdurende radicalisering en het vertrek van vele westerlingen, onder wie Nederlanders, naar Syrië⁴.

Dreiging is complex en veelomvattend

Jihadisten die niet naar Syrië zijn vertrokken, thuisblijvers, kunnen betrokken zijn bij aanslagvoorbereidingen in het Westen. Zij kunnen zich bijvoorbeeld aangesproken voelen door de woordvoerder van ISIS. In reactie op de luchtaanvallen in Syrië en Irak, door de internationale coalitie tegen ISIS, riep deze aanhangers op om aanslagen te plegen in de landen waar zij wonen. Zulke jihadisten kunnen zich verbonden voelen met deze of gene jihadistische groepering, zonder dat zij er daadwerkelijk toe behoren. Zij kunnen, al dan niet alleen handelend, tot een gewelddaad overgaan. Voorbeelden hiervan zijn de aanslagen in Parijs in januari 2015 en Kopenhagen in februari 2015.

³ Het jihadistisch internet, kraamkamer van de hedendaagse jihad, AIVD, februari 2012

⁴ Zie voor een uitgebreidere duiding van de invloed van sociale media op het hedendaagse jihadisme hoofdstuk 2 van het rapport *Transformatie van het jihadisme in Nederland, zwermodynamiek en nieuwe slagkracht*, AIVD, juni 2014

Na luchtaanvallen van de coalitie riepen ISIS en JaN op tot het plegen van aanslagen in het Westen

Anderen kunnen uit frustratie over een mislukte poging tot uitreizen aanslagen in eigen land plegen. Iets dergelijks dreigde in oktober 2014 in Australië, waar de overheid plannen wist te verijdelen van een groep extremisten om willekeurige personen te gijzelen en te doden. Een aantal van de aangehouden personen had eerder gepoogd om uit te reizen.

Hoe groot het aantal jihadististen in Nederland is, is moeilijk te schatten, maar de AIVD gaat ervan uit dat het om enkele honderden gaat en enkele duizenden sympathisanten.

Daarnaast moet niet vergeten worden dat zich in Europa al jarenlang jihadistische netwerken bevinden die relaties onderhouden met jihadistische groeperingen in bijvoorbeeld het Midden-Oosten of Noord-Afrika. Deze Europese netwerken, waarvan belangrijke jihadveteranen vaak de kern vormen, werken deels met elkaar samen en zijn in staat nieuwe radicale jongeren in Europa te rekruteren voor hun doeleinden. Tevens zijn deze netwerken in staat aanslagen in Europa te plegen, waarbij zij ook personen kunnen inzetten die niet in Syrië op jihad zijn geweest.

Internationale jihadistische dreiging tegen het Westen en westerse belangen

Ondanks het feit dat de meeste jihadistische groepen in Noord-Afrika en het Midden-Oosten in de eerste plaats deelnemen aan lokale conflicten, vormen zij veelal ook een dreiging tegen het Westen en westerse belangen in de betreffende regio.

In Syrië bevinden zich jihadistische groepen die expliciet de bedoeling hebben om aanslagen in het Westen te plegen. Een van deze groepen is de Khorasangroep, die bestaat uit een aantal aan kern-AQ verbonden personen, vaak met veel ervaring op het terrein van plannen, faciliteren en voorbereiden van aanslagen. Het doel van deze groep is het plegen van aanslagen in het Westen, conform de ideologie en internationale agenda van kern-Al Qaida. Met de grote hoeveelheid westerse jihadististen, die in principe makkelijk naar Europa terug kunnen, heeft de Khorasangroep een grote hoeveelheid potentiële rekruten tot haar beschikking. Dit draagt bij aan haar slagkracht en dreiging tegen het Westen.

Daarnaast gaat nog steeds een dreiging uit van kern-Al Qaida zelf, dat intenties en plannen heeft om in Europa aanslagen te plegen. Deze dreiging is niet verdwenen en kan zelfs verhevigen indien kern-AQ probeert te bewijzen meer dan ISIS in staat te zijn het

Westen te kunnen treffen met aanslagen. Ook aan kern-AQ verbonden groeperingen als Al Qaida op het Arabisch Schiereiland (AQAS) hebben dergelijke intenties. AQAS is nog steeds belangrijk als het gaat om innovatieve manieren van explosievenontwikkeling. Op dit vlak werkt het nauw samen met kern-AQ en JaN.

Jabhat al-Nusra is de officiële *affiliate* van kern-AQ in Syrië. JaN heeft zich lange tijd beperkt tot de strijd in Syrië. Na de luchtaanvallen van de coalitielanden in Syrië in september 2014 heeft JaN, net als ISIS, opgeroepen tot het plegen van aanslagen in het Westen, met name Europa. De nauwe samenwerking met zowel kern-AQ als de Khorasangroep maakt van JaN een reële dreiging tegen het Westen. Alleen al vanwege het grote potentieel aan westerse jihadististen waarover beide groeperingen kunnen beschikken om aanslagen in Europa uit te voeren, moet deze dreiging serieus genomen worden.

Libië is een strijdtoneel geworden van verschillende facties, waaronder ook jihadistische groeperingen. Al Qaida in de Islamitische Maghreb (AQIM) en daaraan gerelateerde jihadistische groeperingen hebben hier veel bewegingsruimte voor training en bevoorrading ten behoeve van hun activiteiten in diverse landen in Noord-Afrika en de Sahel. Sommige jihadistische groepen in Egypte maken van deze omstandigheden gebruik voor het voorbereiden van aanslagen op

De toon van dawa-salafistische organisaties in Nederland is sterk anti-integratief, antidemocratisch en vijandig naar andersdenkenden

vooral Egyptische overheidsinstellingen. Het Somalische Al Shabaab, waarvan ook enkele Nederlandse jihadisten deel uitmaken, breidt ondanks de dood van zijn leider zijn invloed uit naar vooral Kenia. Alle genoemde groeperingen vormen een dreiging tegen westerlingen daar. Ontvoeringen vormen in Jemen en in Noord- en Oost-Afrika voor westerlingen het grootste risico. De toenemende invloed van aan ISIS gelieerde groepen in Libië kan op termijn een dreiging tegen Europa vormen.

De rol van het salafisme

De rol van het salafisme in Nederland in relatie tot radicalisering is de afgelopen jaren veranderd. Zoals in het AIVD-rapport *Transformatie van het jihadisme in Nederland, zwermodynamiek en nieuwe slagkracht* is te lezen, zijn de verschillen tussen radicale vormen van dawa-salafisme en jihadisme vervaagd⁵. Deze vormen van salafisme hebben meer ruimte ingenomen in het islamitisch landschap van Nederland, zowel fysiek als online. Dit is onder andere zichtbaar tijdens salafistische conferenties die regelmatig op verschillende plaatsen in Nederland worden gehouden. Op die conferenties verkondigen onafhankelijke salafistische predikers hun radicale boodschap.

Ook verspreiden salafistische organisaties en personen hun boodschap via lessen Arabisch of lessen over de islam. Deze lessen richten zich zowel op volwassenen als op kinderen. Salafistische organisaties zijn doorgaans gestructureerd in de vorm van stichtingen met een ondoorzichtige financieringsstructuur. De AIVD acht het mogelijk dat een deel van deze geldstromen van of naar extremistische en/of jihadistische organisaties in binnen- en buitenland komt en gaat.

Omdat jihadisten en radicale dawa-salafisten regelmatig dezelfde plekken bezoeken, is het moeilijk om van buitenaf onderscheid te maken tussen deze groeperingen. Zo blijkt in de praktijk dat volgelingen van salafistische predikers zijn vertrokken naar Syrië om zich daar bij de jihad aan te sluiten. Andersom zoeken sommige terugkeerders uit Syrië na terugkomst in Nederland doorgaans direct weer contact met de salafistische moskeeën die ze vóór vertrek ook al bezochten. Bovendien houden sommige salafistische predikers hun volgelingen opzettelijk weg van contact met de Nederlandse overheid. Ook lijkt de invloed van salafistische predikers niet bij te dragen aan het tegengaan van uitreisopgingen.

Jonge, meer radicale predikers trekken jihadistische aanhangers buiten de invloedssfeer van de gevestigde dawa-salafistische

organisaties. Bovendien is de toon van deze gevestigde organisaties zelf na een periode van relatieve matiging weer verhard, sterk anti-integratief en onverdraagzaam isolationistisch en vijandig naar andersdenkenden. Ook is sprake van een sterke ideologische verwantschap tussen het salafisme en jihadisme. De dawa-salafistische boodschap bevat immers, net als die van de jihadisten, elementen die indruisen tegen de beginselen van de democratische rechtsorde, zoals de vrijheid van meningsuiting en de gelijkheid voor de wet, ongeacht geslacht, geardeerdheid of levensovertuiging. Het kalifaat van ISIS wordt door salafisten wel afgewezen, maar om procedurele redenen. Zij bestrijden dat ISIS de politieke en religieuze autoriteit bezit om het kalifaat uit te roepen. In openbare uitingen keuren salafisten jihadgang vanuit het Westen af, maar de jihad in Syrië en Irak wordt door hen wel als een legitieme strijd omschreven. Ook voor de felle bestrijding van sjiëten in beide landen door ISIS bestaat onder salafisten veel begrip.

De mate van weerstand die de gevestigde dawa-salafistische organisaties beweerden te kunnen vormen tegen het jihadisme is mede daardoor afgenomen. Het Nederlandse dawa-salafisme is weer sterker een kweekvijver voor het jihadisme geworden. Veel uitreizigers zijn jongeren die zich in Nederland in salafistische kringen begaven.

⁵ Een verdere duiding van de huidige rol van het dawa-salafisme bij radicalisering staat in hoofdstuk 4 van het rapport *Transformatie van het jihadisme in Nederland, zwermodynamiek en nieuwe slagkracht*, AIVD, juni 2014

Niet alleen terugkeerders, ook thuisblijvers vormen dreiging

De dreiging die uitgaat van het salafisme is tweeledig: zowel vanwege het anti-integratieve en antidemocratische en polariserende karakter, als vanwege de doorradicalisering naar jihadisme. Doordat het tegengaan van de directe terroristische dreiging in 2014 prioriteit had, heeft het onderzoek naar radicalisering zich vooralsnog beperkt tot de belangrijkste aanjagers in Nederland.

Polarisatie in Nederland

In Nederland uitten aanhangers van ISIS in 2014 steeds vaker openlijk hun sympathie voor deze terroristische groepering. Dit riep weerstand en tegengeluiden op, onder meer in de vorm van tegendemonstraties. De betrokkenheid van Koerden in Syrië in de strijd tegen ISIS leidt in Nederland bovendien tot spanningen tussen Koerden en ISIS-sympathisanten.

Een andere bron van polarisatie is de sterk antisjiitische boodschap van het salafisme en de felle strijd in Syrië en Irak tegen sjieten. De verdeeldheid en haat die daar ontstaan, kunnen mede door toedoen van terugkeerders en salafistische predikers ook hier in Nederland wortel schieten en zich verder ontwikkelen.

Activiteiten van de AIVD en resultaten

De onderzoeken van de AIVD zijn gericht op het voortdurend in kaart brengen en duiden en zo mogelijk tegengaan van de dreiging die van jihadisten en jihadistische groeperingen uitgaat. Die onderzoeken beperken zich niet tot jihadisten in Nederland, of uitreizigers naar Syrië en Irak, maar hebben ook betrekking op jihadisten in andere delen van de Arabische wereld en Noord- en Oost-Afrika. Onderzoeken kunnen afhankelijk van de omstandigheden met een verschillende intensiteit worden verricht, waarbij de AIVD zicht houdt op zich ontwikkelende dreigingen, door inzet op maat van bevoegdheden en sensoren in de samenleving. Als de AIVD een dreiging signaleert, dan beschikt de dienst over de flexibiliteit om op te schalen naar een intensievere mate van onderzoek, waarmee een grotere dekking op die dreiging wordt verkregen.

Door de omvang, veelvormigheid en ondoorzichtigheid van de dreiging in en tegen Nederland moet de AIVD meerdere onderzoeken tegelijk en van verschillende aard doen, zowel in Nederland als daarbuiten. Dit dwingt tot het maken van keuzes en het stellen van prioriteiten. In 2014 had het onderzoek naar dreiging die uitgaat van terugkeerders de hoogste prioriteit. Het onderzoek naar dit onderwerp is geïntensiveerd. De onderzoeken naar reeds uitgereisde personen richtten zich onder meer op de vraag bij welke groep

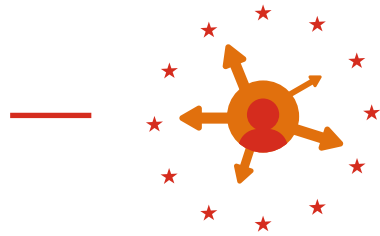
iemand zich heeft aangesloten, wat zijn of haar intenties zijn en vooral of hij of zij van plan is terug te keren naar Nederland.

Tegelijk bleek in een aantal gevallen dat niet alleen terugkeerders, maar ook in Nederland verblijvende jihadisten die niet de intentie hebben om uit te reizen, een dreiging vormden. Ook hiernaar is intensief onderzoek gedaan. Zo heeft de AIVD in 2014 diverse onderzoeken verricht naar aanwijzingen voor aanslagdreigingen. Op basis daarvan zijn verschillende plannen voor het plegen van aanslagen onderkend en konden dreigingen door ingrijpen van de AIVD dan wel door mobilisatie van partners worden afgewend.

Tot slot heeft de AIVD onderzoek verricht naar dreigingen die uitgaan van groepen als kern-AQ en daaraan gelieerde jihadistische groeperingen. Het gaat hier om langdurige onderzoeken, die soms pas na jaren resultaat opleveren.

Samenwerking nationaal en internationaal

In het kader van uitreizen en terugkeer werkt de AIVD nauw samen met veel nationale en internationale partners. Bij een mogelijke of geconstateerde dreiging worden indien mogelijk de partijen geïnformeerd die handelend kunnen optreden om de dreiging tegen te gaan.

Het rapport 'Transformatie van het jihadisme in Nederland' bracht de dynamiek van de jihadistische beweging breed onder de aandacht

Op nationaal niveau zijn de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst, de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV), de Nationale Politie en het Openbaar Ministerie (OM) de belangrijkste samenwerkingspartners. De publicatie van het rapport *Transformatie van het jihadisme in Nederland, zwermodynamiek en nieuwe slagkracht* heeft een bijdrage gevormd voor het [Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme](#), dat de NCTV samen met het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft opgesteld. De AIVD is nauw betrokken bij de uitvoering van diverse onderdelen van dit programma.

Ook is de AIVD een van de leveranciers van informatie op basis waarvan de NCTV de periodieke publicatie van het [Alerteringssysteem Terrorismebestrijding](#) en het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland opstelt.

Met lokale overheden voert de AIVD periodiek overleg over de plaatselijke problematiek rondom radicalisering en jihadgangers. Via [ambtsberichten](#) van de AIVD aan de Landelijk Officier van Justitie voor terrorismebestrijding kan het OM een strafrechtelijk onderzoek starten. Dit is in 2014 diverse malen gebeurd. Door de open grenzen in Europa kan Nederland betrokken raken bij aanslagdreigingen in

andere Europese landen. Daarom wordt zeer nauw samengewerkt met zowel Europese als niet-Europese collega-diensten om dreigingen tijdig te onderkennen en af te wenden. Alle Europese en ook andere buitenlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten beschouwen de problematiek van uitgereisde Europese jihadisten als een grote dreiging die gezamenlijk moet worden aangepakt. De AIVD is zeer actief deelnemer aan het Europees samenwerkingsverband van veiligheidsdiensten, waarbinnen intensief wordt samengewerkt op dit onderwerp.

In 2014 heeft de AIVD 420 rapportages over de nationale en internationale ontwikkelingen en gebeurtenissen die gevolgen hebben voor de jihadistische dreiging tegen Nederland, verstrekt aan belangdragers in Nederland. Daaronder bevonden zich meer dan 60 ambtsberichten.

ECONOMISCHE SPIONAGE NEEMT TOE

Aanvallen op bedrijven
binnen de zogenaamde
topsectoren, zoals de
hightech-, agrarische,
tuinbouw-, maritieme,
energie- en chemiesector

NEDERLAND ALS DOORVOERHAVEN VOOR BUITENLANDSE AANVALLEN

CYBERTERRORISME

Intentie aanwezig, potentie groeiende

3 Digitale aanvallen als bedreiging van (economische) veiligheid

Het afgelopen jaar heeft de AIVD digitale spionageaanvallen onderkend op Nederlandse organisaties. Niet alleen zijn Nederlandse organisaties doelwit, ook wordt de Nederlandse infrastructuur gebruikt voor digitale aanvallen elders in de wereld. In totaal zijn vele honderden organisaties in binnen- en buitenland doelwit geweest van deze aanvallen. De infrastructuren en de doelwitten van deze aanvallen zijn zeer omvangrijk. De AIVD is van mening dat de waargenomen aantallen slechts het topje van de ijsberg zijn en dat het totale aantal digitale aanvallen vele malen groter is.

Met de toenemende digitalisering van het dagelijkse leven neemt ook de dreiging van digitale aanvallen toe. Vooral de enorme groei van het creëren, verspreiden en opslaan van informatie via internetgebonden systemen vergroot de mogelijkheden van digitale spionage.

Via digitale spionage kunnen in een kort tijdsbestek grote hoeveelheden informatie op grotendeels anonieme en simultane wijze verzameld worden bij doelwitten die geografisch verspreid liggen. Een digitale spionageaanval is dan ook zelden gericht op één organisatie, maar meestal op tientallen publieke of private organisaties wereldwijd tegelijkertijd. De contra-inlichtingenactiviteiten van de AIVD in het kader van cyber richten zich voor een belangrijk deel op de statelijke actoren zoals vermeld in het onderdeel 'Spionage' op pagina 29 tot en met 31.

De complexiteit van digitale aanvallen neemt toe

Door het heimelijke en volhardende karakter zijn digitale spionageaanvallen vaak jarenlang actief zonder onderkend te worden. Veel aanvallers camoufleren hun communicatie met geïnfecteerde netwerken als regulier netwerkverkeer en zij maken gebruik van versleuteling om de aard van hun activiteiten te verbergen. Daarnaast investeren aanvallers in verkenning van de beveiligingssystemen en

Digitale economische spionage vormt een toenemende dreiging

-processen op geïnfecteerde netwerken. Zij gebruiken deze kennis om ongezien te blijven en in geval van onderkenning alternatieve toegangen tot het doelwitnetwerk te creëren. Bijvoorbeeld door achterdeurtjes en verborgen communicatiekanalen te installeren.

De AIVD heeft bij herhaling waargenomen dat aanvallers bij detectie en verwijdering van de initiële malware binnen een kort tijdsbestek op alternatieve wijze opnieuw toegang verkregen tot hetzelfde doelwitnetwerk. Deze aanvallen omzeilen dus structureel bestaande beveiligingsmaatregelen op geïnfecteerde netwerken en zijn daarom zeer moeilijk te detecteren en permanent te verwijderen. Hierdoor blijven digitale spionageaanvallen vaak maanden tot jaren onopgemerkt en kan de omvang en impact van de schade voor de getroffen organisaties enorm zijn.

Diversiteit en omvang van daders neemt toe

Staten vormen de grootste bedreiging wat betreft digitale spionage, maar de omvang en diversiteit van dreigingsactoren is toegenomen. Staten maken voor de uitvoering van digitale spionage bijvoorbeeld gebruik van de aanwezige kennis, capaciteit en middelen bij hackersgroepen en private organisaties, zoals ICT-bedrijven en universiteiten. Vaak wordt de software of infrastructuur van deze

organisaties ingezet voor spionage zonder dat de ontwikkelaar of beheerder hier weet van heeft noch actief betrokken is. Dit oneigenlijke gebruik bemoeilijkt de juiste adressering van digitale spionage, dus wat de exacte herkomst is van de digitale spionageaanval.

Economische spionage neemt toe

In 2014 heeft de AIVD, naast digitale aanvallen op diverse overheidsinstellingen en ngo's in Nederland, veelvuldig aanvallen op het Nederlandse bedrijfsleven waargenomen. Zo zijn in Nederland aanvallen geconstateerd op bedrijven binnen de zogenaamde topsectoren, zoals de hightech-, agrarische, tuinbouw-, maritieme, energie- en chemiesector. Deze aanvallen zijn voornamelijk gericht op het vergaren van intellectueel eigendom of vertrouwelijke informatie over investeringen, fusies en aanbestedingen.

De Nederlandse economie behoort tot de meest concurrerende en innovatiefste economieën ter wereld. Het is ook de meest gedigitaliseerde, waardoor zij dus kwetsbaar is voor digitale spionage.

De omvang van de economische schade van digitale spionage is moeilijk vast te stellen. Het ligt voor de hand dat verlies van intellectueel eigendom de winstmarges en marktpositie van getroffen

Advanced Persistent Threats

Als een digitale aanval geavanceerd, doelgericht en volhardend is, spreekt men vaak van een Advanced Persistent Threat (APT). Bij digitale spionage door statelijke actoren gaat het doorgaans om dergelijke APT-aanvallen. Kenmerkend is dat de aanvaller beschikt over bovengemiddelde expertise en ruime financiële middelen om deze doelgerichte aanvallen uit te voeren. Vaak worden meerdere aanvalstechnieken gecombineerd en beschikt de aanvaller over veel volharding en (jaren) geduld bij de uitvoer van zijn plan. Bovendien worden technieken toegepast om de aanval te camoufleren en onderkenning te voorkomen. Gewone maatregelen waarbij de focus voornamelijk op preventie ligt, zijn doorgaans niet voldoende om een APT tegen te gaan. Om weerstand te bieden tegen een APT, moet een organisatie, naast een gedegen bewustwording omtrent informatiebeveiliging, permanent aandacht hebben voor goede risicoanalyses, detectiemethoden, onderzoek naar detectieresultaten en events, het vertalen van resultaten naar nieuwe Indicators of Compromise (IOC's) en het verzamelen van dreigingsinformatie.

Misbruik Nederlandse infrastructuur voor digitale spionage

bedrijven onder druk zet als gevolg van toenemende concurrentie op kwaliteit en prijs. Daarnaast worden getroffen bedrijven geconfronteerd met extra kosten die analyse en verwijdering van de infectie met zich meebrengen. Op termijn kan dit een dreiging vormen voor de concurrentiepositie en in verstreckende gevallen voor het voortbestaan van bedrijven. Digitale economische spionage tast het verdienvermogen van Nederland aan en vormt daarmee een toenemende dreiging voor het innovatie- en concurrentievermogen van de nationale economie.

Nederland wordt misbruikt als doorvoerhaven voor digitale aanvallen

De ICT-infrastructuur van Nederland is qua (economisch) belang vergelijkbaar met wat de Rotterdamse haven voor het internationale transport over water is en de luchthaven Schiphol voor de internationale luchtvaart. Dat verklaart waarom Nederland niet alleen een direct doelwit is, maar ook een grote doorvoerhaven vormt voor digitale aanvallen. Nederland beschikt over veel bandbreedte, een van 's werelds grootste internetknooppunten en legio mogelijkheden voor het huren van server(ruimte)s. Hierdoor is Nederland een ideale uitvalsbasis of doorvoerhaven voor digitale aanvallen.

Een aanzienlijk deel van de AIVD-onderzoeken naar digitale spionage heeft betrekking op het misbruik van Nederlandse infrastructuur voor digitale spionage gericht op organisaties buiten Nederland. Naar verwachting zal dit aantal in de toekomst verder toenemen. Via Nederlandse ICT-infrastructuur zijn diverse internationale organisaties, buitenlandse overheids- en onderzoeksinstellingen en bedrijven uit hightech-, energie- en chemiesector doelwit geweest van digitale spionage. Hierdoor speelt de Nederlandse ICT-infrastructuur ongewild een belangrijke rol in de uitvoer en verspreiding van digitale aanvallen.

Cyberterrorisme is een zorg voor de toekomst

De AIVD heeft waargenomen dat op ISIS georiënteerde personen hacklessen organiseren voor de achterban en hackers rekruteren. Daarnaast ziet de AIVD dat de toenemende beschikbaarheid van geavanceerde malware op het internet het makkelijker maakt om de benodigde kennis en expertise te verkrijgen om digitale aanvallen uit te voeren. Vooralsnog zijn er geen aanwijzingen die duiden op een concrete dreiging tegen Nederland. De intentie is echter zeker aanwezig en de potentie is groeiende, waardoor de waarschijnlijkheid van cyberterrorisme dus toeneemt.

Westerse organisaties zijn nu al met enige regelmaat slachtoffer van digitale aanvallen die gerelateerd kunnen worden aan terroristische groeperingen. Deze groeperingen gebruiken voornamelijk relatief eenvoudige aanvalsmethoden zoals defacements en DDOS-aanvallen. De impact van deze aanvallen blijft veelal beperkt tot verbale intimidatie en verspreiding van propaganda.

Vooralsnog zijn er geen aanwijzingen dat terroristische groeperingen via digitale aanvallen in Nederland toegang hebben gekregen tot vertrouwelijke informatie dan wel digitale of fysieke infrastructuren gesaboteerd hebben. In terroristische kringen bestaan wel plannen om via de inzet van digitale aanvallen creditcard- en bankgegevens te verkrijgen en zodoende fondsen te werven voor de jihad.

Toenemende digitalisering vergroot het aanvalsoppervlak en impact

De digitalisering op maatschappelijk en economisch vlak heeft de kans op digitale aanvallen enorm vergroot. Zo maakt het toegenomen privé- en zakelijk gebruik van sociale media de identificatie, profilering en benadering van potentiële doelwitten een stuk eenvoudiger. Dit resulteert bijvoorbeeld in op de persoon toegesneden e-mails waarin malware zit verstoppt. Dit wordt ook wel

Clouddiensten zijn doelwit van digitale spionage

‘spearphishing’ genoemd. Ook ziet de AIVD een toenemend gebruik van ‘watering hole’-aanvallen. Hierbij plaatst een aanvaller de malware op een website die voor zijn doelgroep interessant is, zodat bezoekers geïnfecteerd raken. Denk hierbij bijvoorbeeld aan websites van brancheorganisaties, mensenrechtenorganisaties en dergelijke.

Netwerken van bedrijven en overheidsinstanties zijn in toenemende mate aan elkaar gekoppeld om samenwerking en informatie-uitwisseling te faciliteren. Hierdoor kunnen aanvallen zich relatief eenvoudig verspreiden tussen bedrijven, maar ook binnen internationale organisaties en tussen individuele staten. Dit leidt tot een toename van de omvang en impact van digitale aanvallen.

Daarnaast leidt het toegenomen gebruik van internetgekoppelde mobiele telefoons en besturingssystemen tot een vergroting van de aanvalsmogelijkheden. Mobiele telefoons zijn al doelwit van digitale spionage en naar verwachting zal dit in de toekomst verder toenemen. Met name internetgekoppelde besturingssystemen, ook wel aangeduid als **ICS-systemen**, zijn een potentieel doelwit van digitale sabotageaanvallen.

De AIVD ziet weliswaar geen concrete dreiging, maar door de digitalisering van besturingssystemen binnen de vitale infrastructuur neemt het risico op digitale sabotage toe.

Dataconcentratie vergroot potentiële impact

Burgers, overheden en bedrijven besteden hun informatiehuishouding in toenemende mate uit aan een beperkt aantal dienstverleners. Dit is onder meer het gevolg van het toegenomen gebruik van clouddiensten. Deze grote concentraties van gegevens zijn een aantrekkelijk spionagedoelwit. Veel van dergelijke dienstverleners zijn gedeeltelijk of geheel eigendom van of in beheer bij buitenlandse organisaties. Dit vergroot de mogelijkheden van buitenlandse inlichtingendiensten om financiële, politieke, juridische of persoonlijke druk uit te oefenen om spionage te faciliteren.

De AIVD heeft vastgesteld dat clouddiensten doelwit zijn van digitale spionage en dat buitenlandse inlichtingendiensten investeren in hun relatie met clouddiensten. Het gebruik van clouddiensten brengt een spionagerisico met zich mee en gezien de concentratie van informatie binnen deze dienstverleners kan de mogelijke omvang en impact van deze dreiging groot zijn.

Activiteiten van de AIVD en resultaten

De AIVD onderzoekt digitale aanvallen die een bedreiging vormen voor de nationale veiligheid, zoals spionage, sabotage of aanvallen die maatschappelijke onrust of ontwrichting veroorzaken. Onderzoek naar digitale aanvallen geeft meer inzicht in de daders, intenties, methoden en doelwitten. Dit inzicht wordt gedeeld met getroffen overheidsinstanties en bedrijven en tevens ingezet ten behoeve van betere detectie en preventie.

Doelstelling van de AIVD is dat detectie en preventie elkaar versterken. Inzet daarbij is dat de informatie uit detectie wordt gebruikt voor preventieve maatregelen op die plekken waar de dreiging van (digitale) spionage groter is dan de bestaande weerstand.

Voor goede cybersecurity is het essentieel dat publieke en private partijen hun krachten bundelen, informatie over digitale dreigingen delen en samenwerken om goede tegenmaatregelen te nemen. De AIVD is betrokken bij de totstandkoming en uitvoer van de Nationale Cyber Security Strategie, waarin publiek-private samenwerking een belangrijk uitgangspunt is.

Versterkte samenwerking tussen AIVD, MIVD, NCSC, Nationale Politie en Openbaar Ministerie in Cyber Analyse Team

De AIVD heeft in 2014 verder geïnvesteerd in de samenwerking met publieke en private partijen. Zo neemt de AIVD deel aan het Nationaal Detectie Netwerk (NDN), dat gericht is op een betere detectie van digitale dreigingen. De AIVD richt zich daarbij in het bijzonder op geavanceerde digitale aanvallen die zelden door anderen kunnen worden onderkend. Door goede samenwerking met buitenlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten beschikt de AIVD over geheime aanvalskenners die slechts in een beperkte kring bekend zijn.

Daarnaast is een begin gemaakt met een versterkte samenwerking tussen de AIVD, de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD), het Nationaal Cyber Security Centrum (NCSC), de Nationale Politie en het Openbaar Ministerie in het Cyber Analyse Team-5 (CAT-5). Dat team richt zich op het bijeenbrengen en in gezamenlijkheid analyseren van technische en operationele data over digitale aanvallen. Vaak beschikken deze partijen over stukjes informatie, maar overziet niemand het geheel. Door informatie te delen en samen te analyseren, kunnen er betere analyses worden gemaakt en kan de respons richting (potentiële) slachtoffers sneller en efficiënter worden georganiseerd. Omdat het hierbij onder andere gaat om gerubriceerde data van buitenlandse collega-diensten of gevoelige

data van getroffen partijen, is deze versterkte samenwerking ondergebracht in de beveiligde omgeving van de AIVD.

De AIVD heeft in 2014 vele presentaties gegeven over digitale aanvallen en de beveiliging van gevoelige informatie. Het doel daarvan is de afnemers inzicht te geven in de dreigingen en in de wijze waarop ze hun weerstand tegen deze dreigingen kunnen vergroten. Tevens ondersteunt de AIVD de overheid bij de bescherming van gevoelige informatie tegen vijandelijke partijen en statelijke actoren, onder andere met advies over ICT-beveiligingsoplossingen. Het betreft onder meer oplossingen voor beveiligd bellen en voor het beveiligen van data en dataverkeer. Meer daarover is te vinden in het stuk [‘Beveiliging bijzondere informatie’](#) op pagina 35 en 36.

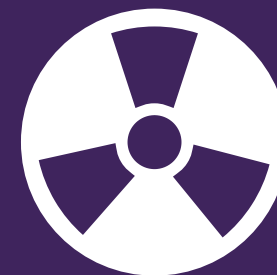
Achtergrondinformatie over dit aandachtsgebied is te vinden op www.aivd.nl/cyberdreiging.

CARIBISCH GEBIED

VEILIGHEIDS-
BEVORDERING

MASSAVERNIEGINGS-
WAPENS

ACTIVISME EN
EXTREMISME

VEILIGHEIDS-
ONDERZOEKEN

SPIONAGE

4 Andere aandachtsgebieden en taken van de AIVD

Naast de thema's die in de voorgaande hoofdstukken zijn behandeld, vergen andere nationale en internationale ontwikkelingen de aandacht van de AIVD. Regelmatig blijkt daarbij dat de taak van de AIVD waarmee inlichtingen over het buitenland worden vergaard en de taken waar bedreigingen voor de binnenlandse veiligheid worden onderzocht, nauw op elkaar aansluiten. Zo heeft de AIVD vanuit zijn contra-inlichtingentaak wederom vastgesteld dat in Nederland vanuit het buitenland, naast digitale spionage, ook klassieke spionage wordt bedreven. Ook een fenomeen als **proliferatie is grensoverschrijdend van karakter. Dreigingen tegen objecten en personen in Nederland kunnen hun oorsprong vinden in ontwikkelingen in het buitenland.**

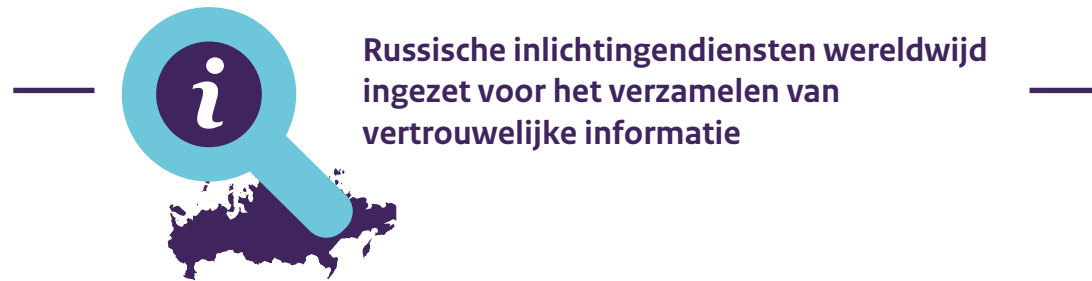
Spionage

Staten gebruiken inlichtingendiensten om in het buitenland informatie te bemachtigen die niet vrij beschikbaar is en die hen voordeel kan verschaffen. Het kan gaan om informatie ter bevordering van hun eigen nationale veiligheid, zoals politieke inlichtingen, of om wetenschappelijke en economische (voor)kennis voor het eigen gewin. Nederland is met zijn hoogwaardige kenniseconomie, zijn goede positie in internationale organisaties en als geografisch en digitaal knooppunt in Europa een aantrekkelijk doelwit voor spionage door vreemde mogendheden.

Staten schermen hun inlichtingenactiviteiten zoveel mogelijk af. Daardoor is niet zomaar duidelijk wie hier spioneert. In het algemeen kan worden gesteld: hoe groter de mogelijkheid, des te groter de mogelijkheid van spionage door een staat.

Rusland

Veel van de huidige machthebbers in Rusland, inclusief president Poetin, zijn afkomstig uit de Russische inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Voor hun informatiebehoefte en de uitvoering van de politieke en economische agenda vallen deze bestuurders grotendeels terug op de geheime diensten. De Russische inlichtingen- en veiligheidsdiensten worden dan ook wereldwijd ingezet voor het

Russische inlichtingendiensten wereldwijd ingezet voor het verzamelen van vertrouwelijke informatie

verzamelen van vertrouwelijke informatie en geheime inlichtingen, het verwerven van militaire technologie en het uitvoeren van beïnvloedingsoperaties, ook in Nederland.

De structurele aanwezigheid en activiteiten van de Russische inlichtingen- en veiligheidsdiensten in Nederland, gecombineerd met de wereldwijde Russische operaties gericht tegen het Westen, tasten de politieke, militaire en economische positie van Nederland en zijn bondgenoten aan.

Verwerving van kennis

In het afgelopen jaar is wederom vastgesteld dat de Russische inlichtingendiensten in Nederland agenten aansturen voor het verkrijgen van politieke en wetenschappelijke inlichtingen. Ook worden agenten ingezet voor de aanschaf van (semi)militaire technologie waarbij doelbewust exportrestricties worden omzeild.

In Rusland schuwen de Russische diensten niet om over te gaan tot intimidatie van Nederlanders daar, met als doel informatie te vergaren.

Beïnvloeding

De wereldwijde Russische campagne om beleid en beeldvorming ten aanzien van Rusland te beïnvloeden raakt ook Nederland. De

Russische inspanning op het gebied van beïnvloeding lijkt mondiaal en ook in Nederland, geïntensiveerd na de interventie in Oekraïne. Rusland maakt hierbij deels gebruik van een contactennetwerk dat in de jaren daarvoor is opgebouwd. Rusland heeft veel kennis en ervaring, met name vanuit de inlichtingen- en veiligheidsdiensten, op het gebied van beïnvloedingsoperaties.

Beïnvloedingsactiviteiten zijn veelal gericht op het politieke en zakelijke domein maar ook op cultuur en media. De AIVD constateert in dit kader bijvoorbeeld een toename van de Russische inspanningen om talentvolle academici en maatschappelijk betrokken jongeren op kosten van de Russische overheid naar Rusland te laten reizen.

Heimelijke of verborgen (politieke) beïnvloeding laat zich moeilijk duiden omdat het plaatsvindt in een schemergebied tussen diplomatie en inlichtingenwerk en het uiteindelijke effect van beïnvloeding zich niet objectief laat meten. Bovendien bestaat er binnen de Nederlandse overheid, maar ook binnen het bedrijfsleven, een groot vertrouwen in de eigen weerbaarheid tegen dergelijke Russische campagnes. Dit kan leiden tot onderschatting van het effect van ongewenste Russische beïnvloeding op de lange termijn.

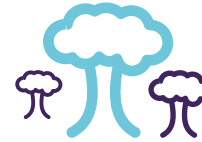
China

De AIVD heeft ook in 2014 geconstateerd dat er Chinese inlichtingenactiviteiten plaatsvinden op Nederlands grondgebied. Deze activiteiten hebben betrekking op zowel rekrutering als op het gericht verzamelen van specifieke informatie over onder andere economische en politieke onderwerpen.

Informatiebehoefte

De Chinese inlichtingenbehoefte manifesteert zich vooral op onderwerpen van buitenlandpolitieke aard, bijvoorbeeld met betrekking tot de Europese economie en het Europese (buitenland)beleid, in het bijzonder wanneer het China direct aangaat. Tevens blijft het verwerven van technische wetenschappelijke kennis belangrijk. China heeft dit nodig om de overgang naar een hoogstaande economie mogelijk te maken. Technische knowhow is en blijft voor Chinese ondernemingen cruciaal om effectief te kunnen wedijveren met westerse concurrenten. De Chinese overheid stimuleert Chinese ondernemingen om in het buitenland te investeren, bijvoorbeeld door overnames, met het doel om de concurrentiekracht van de eigen ondernemingen te vergroten.

AIVD en MIVD doen samen onderzoek naar verspreiding massavernietigingswapens

Asieextremisten aan het werk

Ook in 2014 werd een aantal, deels geslaagde, pogingen ondernomen om de uitzetting van uitgeprocedeerde asielzoekers tegen te gaan. De Dienst Terugkeer en Vertrek en luchtvaartmaatschappijen werden aangeschreven, betrokkenen werden geïnstrueerd hoe zich te misdragen aan boord en actievoerders vlogen mee om ter plekke luidkeels te protesteren.

'Asieextremisten' stonden ook aan de basis van een voorgenomen blokkadeactie tegen een bezoek van genodigden aan de reactor in Petten tijdens de Nuclear Security Summit (NSS), in maart in Nederland. De lokale autoriteiten konden de blokkade op basis van AIVD-informatie voorkomen.

Rekrutering

De Chinese rekruteringsactiviteiten in Nederland in 2014 richtten zich op 'profiling', het fêteren van mensen in het relatienetwerk en het opbouwen van (langdurige) relaties. Dit zijn belangrijke stappen in een rekruteringsproces.

Activiteiten van de AIVD en resultaten

De contra-inlichtingentaak van de AIVD richt zich op het onderkennen en tegengaan van inlichtingenactiviteiten door vreemde mogendheden. In dat kader bevordert de AIVD bewustwording bij instanties van de risico's die bestaan bij een intensief contact met Russische en Chinese functionarissen en overheidsinstanties. Daarbij wordt gebruikgemaakt van de Kwetsbaarheidsanalyse Spionage (KWAS) en de handleiding KWAS⁶.

De AIVD heeft het ministerie van Buitenlandse Zaken geïnformeerd over inlichtingenofficieren die onder diplomatieke vlag onoorbare activiteiten hebben ondernomen. Om de dreiging van rekrutering en spionage tegen te gaan, heeft de AIVD in 2014 meerdere 'awareness'-briefings gehouden voor beleidsmedewerkers op verschillende niveaus binnen de Rijksoverheid. In het kader van de contra-inlichtingentaak heeft de AIVD aan belangendragers in Nederland meer dan 150 rapportages uitgebracht.

Massavernietigingswapens

Verspreiding (proliferatie) van massavernietigingswapens wordt wereldwijd beschouwd als een reële bedreiging van de

internationale veiligheid. De AIVD en de MIVD doen gezamenlijk onderzoek naar landen die ervan worden verdacht dat zij, in strijd met internationale verdragen, werken aan het ontwikkelen van massavernietigingswapens of hier al over beschikken. Zij worden 'landen van zorg' genoemd.

Als gevolg van de ontmanteling van het Syrische chemische wapenprogramma in 2014 is de dreiging van grootschalige inzet van operationele chemische wapens door het regime niet meer aanwezig. Het blijft evenwel mogelijk dat op kleine schaal chemische strijd- en aanslagmiddelen, zoals chloorgas, worden ingezet. Een herstart van een chemisch of biologisch wapenprogramma behoort ook tot de mogelijkheden.

Activiteiten van de AIVD en resultaten

De gezamenlijke Unit Contraprolikeratie (UCP) van de AIVD en de MIVD informeert de regering op basis van een eigen, zelfstandige inlichtingenpositie over relevante ontwikkelingen op dit gebied. Daarnaast richt de UCP zich op het verhinderen van activiteiten door landen van zorg die verwerving van proliferatiegevoelige goederen of kennis tot doel hebben.

⁶ Kwetsbaarheidsanalyse Spionage, AIVD en ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, AIVD, februari 2011

Ontwikkelingen in Venezuela zijn van invloed op Nederlandse belangen

In 2014 zijn verschillende zendingen van proliferatiegevoelige goederen gestopt. De UCP werkte daarbij nauw samen met ambtelijke partners, zoals het ministerie van Buitenlandse Zaken en de Douane, en met buitenlandse collega-diensten. In 2014 zijn in dat kader tientallen rapportages uitgebracht, waaronder tegen de 30 **ambtsberichten** aan het ministerie van Buitenlandse Zaken ter ondersteuning van de uitvoering van het Nederlandse exportcontrolebeleid. Daarnaast bezochten medewerkers van de UCP instellingen en bedrijven om deze voor te lichten over en te wijzen op mogelijke proliferatierisico's.

Achtergrondinformatie over dit aandachtsgebied is te vinden op www.aivd.nl/massavernietigingswapens.

Latijns-Amerika en de Caribische regio

In een gezamenlijk team vergaren de AIVD en de MIVD inlichtingen en achtergrondinformatie over de regio Latijns-Amerika en het Caribisch gebied ten behoeve van de Nederlandse overheid.

De Nederlandse krijgsmacht is permanent aanwezig in de Caribische delen van het Koninkrijk. Dit is voor de MIVD reden om ontwikkelingen in het gebied die van invloed kunnen zijn op de Nederlandse militaire aanwezigheid, op hoofdlijnen te volgen.

De Caribische eilanden Sint Eustatius, Saba en Bonaire worden als 'openbare lichamen' bestuurd. Daarmee reiken de landsgrenzen van Nederland tot in Latijns-Amerika. Datzelfde geldt dus ook voor de veiligheidstaken van de AIVD en de MIVD.

Ontwikkelingen en gebeurtenissen in Venezuela kunnen vanwege de nabijheid van de Benedenwindse Eilanden Aruba, Curaçao en Bonaire van invloed zijn op Nederlandse belangen.

Activiteiten van de AIVD en resultaten

In 2014 besteedden de AIVD en de MIVD aandacht aan de verminderende stabiliteit in Venezuela. Op basis van de gesignaleerde ontwikkelingen schatten wij in dat de stabiliteit er in 2015 verder afneemt en dat dit mogelijke effecten zal gaan hebben in de regio.

De AIVD en MIVD blijven de ontwikkelingen in de regio volgen om de Nederlandse overheid tijdig van informatie te voorzien. In 2014 zijn in dat kader meer dan 100 rapporten en berichten uitgebracht, voornamelijk aan de ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Defensie en Buitenlandse Zaken.

Activisme en extremisme

Vanwege de aantallen deelnemers en de aard van de **acties** oogt het effect van het optreden van links-extremisten nog altijd groter dan dat van hun rechts-extremistische tegenstanders. Het rechts-extremisme blijft in Nederland een beperkt verschijnsel.

Het links-extremisme in Nederland kent sinds jaren een groeiende samenwerking van actievoerders bij activiteiten op elkaars terrein. Dat was in 2014 met name te zien bij het verzet tegen het asiel- en vreemdelingenbeleid.

Verzet tegen asiel- en vreemdelingenbeleid, dierenrechtenextremisme en overig links-extremisme

Het verzet tegen het Nederlandse en Europese asiel- en vreemdelingenbeleid is sinds een aantal jaren gebundeld in het No Border Netwerk-Nederland. Activistische en **extremistische** actievoerders trekken daarbij gezamenlijk op. In 2014 kwamen er scheuren in deze samenwerking, omdat extremisten de gematigde acties te weinig productief vonden. Zij richtten zich daarom op hardere acties zoals 'home visits' en bekladdingen.

De PKK blijft zich inzetten om te worden geschrapt van de Europese lijst van terroristische organisaties

Op het gebied van dierenrechtenextremisme ziet de AIVD een afname, zowel in aantallen acties als in de felheid ervan. Ook op gebied van internationale samenwerking tussen dierenrechtenextremisten is sprake van een terugval.

Rechts-extremisme

In 2014 was Identitair Verzet de drijvende kracht achter de nieuwe gelegenheidsorganisatie Pro Patria, die in augustus in de Haagse Schilderswijk in aanraking kwam met sympathisanten van ISIS, maar ook met antifascisten en handhavers van de openbare orde. Een deel van deze rechts-extremisten stelt zich op als anti-islamisten en heeft ook deelgenomen aan soortgelijke betogingen in Duitsland.

De AIVD voorziet een verschuiving van 'klassiek' rechts-extremisme naar anti-islami(s)tisch verzet, gepaard met groeiende actiebereidheid in kringen van Identitair Verzet en Pro Patria. Eind december 2014 is Pegida-Nederland opgericht, maar slechts (nog) als Facebook- en Twitterinitiatief.

Separatistische terroristische groeperingen

De AIVD verricht onderzoek naar politiek-separatistisch gemotiveerde, terroristische groeperingen die in Europa, waaronder

Nederland, actief zijn. Een ervan is de PKK, de Koerdische Arbeiderspartij, die nog steeds heimelijke activiteiten ontplooit, onder meer ter ondersteuning van de gewapende strijd van de PKK tegen de Turkse staat. Een andere is de Turkse marxistisch-leninistische DHKP/C, die Nederland gebruikt als basis voor activiteiten in Turkije en Europa. Beide organisaties staan op de terrorismelijst van de Europese Unie en zijn daarmee verboden in Nederland.

De PKK blijft zich inzetten om te worden geschrapt van de Europese lijst van terroristische organisaties. Intussen gaat de rekrutering door de PKK voor de gewapende strijd door, maar nu vooral voor de militaire tak van de Syrische bondgenoot van de PKK, PYD, die zich verzet tegen het regime in Damascus en ISIS.

De DHKP/C houdt zich in Nederland bezig met sociale, politieke en culturele activiteiten zoals de organisatie en ticketverkoop van concerten van de muziekgroep GrupYorum. Deze concerten dienen ter verspreiding van het gedachtegoed van de DHKP/C.

Activiteiten van de AIVD en resultaten

De AIVD houdt de autoriteiten op de hoogte van ontwikkelingen en extremistische activiteiten binnen het links-extremisme.

Samenwerkingspartners en landelijke autoriteiten worden met inlichtingenrapporten geïnformeerd en het lokaal bestuur wordt gebriefd over trends en (aanstaande) acties. Met ambtsberichten verschaft de AIVD de belangdraggers de basis om handelend op te treden. In dat kader is een tiental keren een rapportage uitgebracht.

De AIVD heeft met een kleine 30 rapportages en ambtsberichten de autoriteiten op de hoogte gesteld van activiteiten en bijeenkomsten van PKK en DHKP/C, die bedoeld zijn om terrorisme te ondersteunen.

Vanwege de verschuiving van prioriteiten heeft de AIVD in 2014 aan links- en rechts-extremisme en aan separatistisch-terroristische groeperingen, zoals PKK en DHKP/C, tijdelijk minder aandacht kunnen besteden.

Bevordering van beveiligingsmaatregelen

Stelsel bewaken en beveiligen

Ten behoeve van het Stelsel bewaken en beveiligen biedt de AIVD inzicht in de (potentiële) dreiging tegen politieke ambtsdragers, de overheid, diplomatieke vertegenwoordigingen, internationale organisaties en grootschalige evenementen. Deze informatie

AIVD betrokken bij voorbereidingen van NSS

wordt in de vorm van mededelingen, dreigingsinschattingen, dreigingsanalyses en risicoanalyses aan de Coördinator Bewaking en Beveiliging (CBB) verstrekt, die vervolgens beslist over te nemen beveiligingsmaatregelen.

In 2014 heeft de AIVD in het kader van het Stelsel bewaken en beveiligen meer dan 140 analyses en mededelingen uitgebracht.

Dreiging tegen politici en overheidsdoelen

Jihadistische personen en groeperingen hebben onverminderd de intentie tot het plegen van aanslagen in westerse landen. In sommige gevallen is die dreiging gericht tegen politici en overheidsdoelen. Zo werden in Australië aanslagen op overheidsdoelen verijdeld en vond in Canada een schietpartij plaats in het gebouw van het Canadese parlement. In Nederland is de jihadistische dreiging richting politici en overheidsobjecten in 2014 toegenomen. Mede op basis van informatie van de AIVD heeft dit tot extra beveiligingsmaatregelen geleid.

Politieke ambtsdragers worden met enige regelmaat geconfronteerd met dreigementen of intimiderende e-mails, brieven of tweets. Ook in 2014 kregen enkele Nederlandse politici te maken met specifiek op hen gerichte dreiging. De AIVD heeft in die gevallen de Coördinator

Bewaking en Beveiliging van informatie voorzien, op grond waarvan gerichte beveiligingsmaatregelen konden worden genomen. Van de dreigingsinschattingen, dreigingsanalyses en risicoanalyses die de AIVD in 2014 heeft uitgebracht, had ongeveer twee derde betrekking op politici en overheidsdoelen.

Dreiging tegen internationale organisaties, diplomatieke vertegenwoordigingen, tribunalen en gerechtshoven

Nederland is verantwoordelijk voor het veilig en ongestoord functioneren van diplomatieke vertegenwoordigingen en van internationale organisaties, tribunalen en gerechtshoven die in Nederland zijn gevestigd. Evenals in voorgaande jaren heeft de AIVD ook in 2014 dreigingsinschattingen met betrekking tot deze instellingen en vertegenwoordigende personen uitgebracht. Daarnaast heeft de AIVD in een overkoepelende dreigingsanalyse een integraal beeld geschetst van de dreiging tegen de diplomatieke objecten en diplomaten in Nederland.

Dreiging tegen evenementen van (inter)nationaal belang

De AIVD brengt potentiële dreigingen in kaart ten behoeve van het veilig en ongestoord verloop van grootschalige evenementen van nationaal belang en de daarbij aanwezige hoogwaardigheidsbekleders. In 2014 ging het daarbij om Koningsdag,

Dodenherdenking, Veteranendag, Prinsjesdag en de Nationale Herdenking MH17.

NSS

In maart 2014 vond in Den Haag de Nuclear Security Summit plaats. De AIVD was al vanaf 2012 betrokken bij de voorbereidingen van deze internationale conferentie. De AIVD heeft geparticipeerd in speciaal opgezette projectstructuren (zoals de Expertgroep Luchthavens) en heeft onder meer in de vorm van meerdere dreigingsanalyses inzicht gegeven in de potentiële dreiging tegen het evenement en de aanwezige delegaties. Een zeer groot deel van de medewerkers van de AIVD heeft zich ingezet via interne project- en werkgroepen, maar ook in samenwerking met externe partners om ervoor te zorgen dat de top ongestoord kon verlopen, wat ook gelukt is.

Dreiging tegen Joodse instellingen en personen

In 2014 ontstond, onder meer door de aanslag op het Joods Museum in Brussel, het beeld van toenemende dreiging tegen Joodse instellingen en personen in Nederland. Op verzoek van de Coördinator Bewaking en Beveiliging heeft de AIVD inzicht gegeven in deze potentiële dreiging.

Nationaal Bureau voor Verbindingsbeveiliging verhoogt weerbaarheid overheid

Vitale sectoren

De AIVD bevordert het nemen van maatregelen ter beveiliging van vitale onderdelen van de overheid en het bedrijfsleven. Uitval binnen **vitale sectoren** – denk aan de energievoorziening of het financieel stelsel – kan leiden tot ernstige ontwrichting van het maatschappelijk en zakelijk leven. Ten behoeve van bedrijven die behoren tot de vitale infrastructuur brengt de AIVD in het kader van het **Alerteringssysteem Terrorismebestrijding (ATb)** ieder jaar dreigingsanalyses uit. In 2014 waren dat er elf, onder meer over de elektriciteitsvoorziening en de nucleaire sector.

In 2014 heeft de AIVD de samenwerking met de sector burgerluchtvaart versterkt door trainingen en presentaties te geven. Dit ondersteunt de sector bij het treffen van passende maatregelen.

Beveiliging bijzondere informatie

De Nederlandse overheid moet in staat blijven vertrouwelijke informatie te beschermen tegen vijandelijke partijen en statelijke actoren. De AIVD levert de rijksoverheid onafhankelijk advies over het beschermen van staatsgeheimen met behulp van ICT-beveiligingsoplossingen. Daarvoor gebruikt het Nationaal Bureau voor Verbindingsbeveiliging (NBV) van de AIVD unieke kennis en expertise en benut het informatie uit een uitgebreid internationaal netwerk.

De AIVD adviseert de rijksoverheid over preventieve maatregelen en over detectie van en reactie op inbreuken op de beveiliging. Ook beoordeelt de AIVD op verzoek beveiligingsproducten voordat ze door de rijksoverheid worden ingezet. Daarnaast begeleidt de dienst productontwikkelingen voor gerubriceerde toepassing. Daarmee verhoogt de AIVD de digitale weerbaarheid van de overheid en wordt het risicomanagement binnen de rijksoverheid ondersteund. De ministeries en rijksbrede ICT-servicecentra zijn dankzij de adviezen van de AIVD beter in staat hun belangen te beschermen.

Evaluaties en ontwikkeling van beveiligingsproducten

In 2014 heeft de AIVD advies gegeven bij de ontwikkeling en uitrol van nieuwe producten, o.a. voor telefoon-, netwerk-, media- en bestandsbeveiliging. Er zijn onder andere evaluaties met een positief resultaat afgerond van een product voor het versleutelen van bestanden en van een toestel voor beveiligd bellen tot en met het niveau Stg. Geheim.

Beveiligingsadviezen aan de rijksoverheid

In 2014 heeft de AIVD diverse overheidsinstanties, waaronder de ministeries van Buitenlandse Zaken en Defensie, geadviseerd over beveiligingsvraagstukken die samenhangen met de opzet en inrichting van digitale informatiearchitecturen en de beveiliging van

gevoelige informatie. Ook is de rijksoverheid rechtstreeks door de AIVD geïnformeerd over kwetsbaarheden, waaronder de risico's in USB-apparatuur (BadUSB). De rijksoverheid is voorts geïnformeerd over de ontwikkelingen rondom quantumcomputers. Tot slot heeft de AIVD de organisatie van de NSS-top geadviseerd over cybersecurity.

De AIVD is de nationale beveiligingsautoriteit die toeziet op de beveiliging van gerubriceerde NAVO- en EU-informatie binnen de rijksoverheid (het ministerie van Defensie uitgezonderd) en bij civiele bedrijven in Nederland. Er zijn in 2014 meer dan 300 civiele bedrijven geïnspecteerd.

In 2014 heeft de AIVD bijgedragen aan een digitaal systeem bij Defensie voor distributie en beheer van cryptosleutel materiaal voor nationaal en NAVO-verbindingsverkeer. De AIVD produceert de sleutels voor cryptografische apparatuur van de rijksoverheid. Tot slot werden ook in 2014 presentaties gegeven ter verhoging van bewustwording van de dreiging tegen en beveiliging van bijzondere informatie.

Samenwerking nationaal en internationaal

De AIVD participeert met de MIVD en het Nationaal Cyber Security Centrum (NCSC) in het Nationaal Detectie Netwerk (NDN) onder

Vernieuwde leidraad zorgt voor scherpere aanwijzing vertrouwensfuncties

coördinatie van het ministerie van Veiligheid en Justitie (zie ook [‘Activiteiten van de AIVD en resultaten’](#) op pagina 26 en 27). Samen met het NCSC werkte de AIVD aan diverse producten, waaronder de factsheet over de Heartbleed-bug en het Cybersecurity Beeld Nederland. Met collega’s van Defensie wordt samengewerkt aan het ontwikkelen van beveiligingsproducten.

De AIVD draagt in internationale context bij aan de standaardisatie van informatiebeveiliging. Die standaardisatie vereenvoudigt het veilig uitwisselen van informatie in NAVO- en EU-verband en draagt bij aan de internationale samenwerking. Daarnaast zijn op verzoek van buitenlandse collega’s hun evaluaties van beveiligingsproducten door de AIVD getoetst.

Achtergrondinformatie over dit aandachtsgebied is te vinden op www.aivd.nl/informatiebeveiliging.

Vertrouwensfuncties en veiligheidsonderzoeken

De AIVD voert veiligheidsonderzoeken uit naar personen die **vertrouwensfuncties** (gaan) vervullen binnen onder andere de rijksoverheid, vitale sectoren en de sector burgerluchtvaart. Een vertrouwensfunctie is een functie van waaruit de nationale veiligheid

ernstige schade kan worden toegebracht. Iemand kan pas een vertrouwensfunctie bekleden nadat de AIVD een verklaring van geen bezwaar (VGB) heeft afgegeven. In het veiligheidsonderzoek staan de specifieke kwetsbaarheden van de betreffende vertrouwensfunctie en de persoonlijke gedragingen en omstandigheden van de betrokken (kandidaat-)functionaris centraal.

In 2014 was een aantal activiteiten extra van belang.

Aanwijzing vertrouwensfuncties aangescherpt

Het beleid inzake het aanwijzen van vertrouwensfuncties is in 2014 verder aangescherpt door invoering van een vernieuwde *Leidraad aanwijzing vertrouwensfuncties*⁷. Deze leidraad biedt een handvat om alleen die functies als vertrouwensfunctie aan te wijzen van waaruit de nationale veiligheid ernstige én voorstelbare schade kan worden toegebracht. Deze uitgave vervangt de leidraden voor aanwijzing van vertrouwensfuncties bij de politie en in vitale sectoren.

Tarifiering

In 2014 heeft de AIVD ruim 5,3 miljoen euro in rekening gebracht voor veiligheidsonderzoeken in de publieke sector. De ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en van Defensie hebben een

wetsvoorstel ingediend om tarifiering van kosten die verband houden met de uitvoering van veiligheidsonderzoeken voor de private sector, mogelijk te maken. Dit wetsvoorstel is in het najaar van 2014 behandeld in de Tweede Kamer. In 2015 volgt behandeling in de Eerste Kamer.

‘Screenen voor veiligheid’

In november organiseerde de Businessunit Veiligheidsonderzoeken de bijeenkomst ‘Screenen voor veiligheid’ voor zijn bestaande en potentiële partners en afnemers. Deelnemers werden geïnformeerd over het proces van het aanwijzen van vertrouwensfuncties en aan de hand van een casus meegenomen in het verloop van een veiligheidsonderzoek. Door inzicht te geven wordt kennis over en begrip voor het werk van de Businessunit Veiligheidsonderzoeken verbeterd.

Activiteiten van de AIVD en resultaten

In totaal hebben de AIVD en mandaathouders (de Nationale Politie en de Koninklijke Marechaussee) in 2014 bijna 40.000 veiligheidsonderzoeken uitgevoerd naar personen die een vertrouwensfunctie (wilden gaan) vervullen. In bijna 1000 gevallen leidde dit tot weigering of intrekking van de VGB, merendeels functies in de sector burgerluchtvaart.

⁷ *Leidraad aanwijzing vertrouwensfuncties*, AIVD, september 2014

40.000 veiligheidsonderzoeken uitgevoerd naar personen die een vertrouwensfunctie vervullen

De AIVD heeft in 2014 zelf bijna 8500 uitgebreidere veiligheidsonderzoeken afgerond. Hiervan is ruim 90% afgerond binnen de wettelijke behandeltermijn.

Meer informatie over vertrouwensfuncties en veiligheidsonderzoeken staat op www.aivd.nl/veiligheidsonderzoeken.

Aantal besluiten ten aanzien van veiligheidsonderzoeken, al dan niet gemandateerd

	Positieve besluiten	Negatieve besluiten	Totaal aantal besluiten	Binnen wettelijke behandeltermijn
A-niveau door AIVD	1148	11	1159	93%
B-niveau door AIVD rechtstreeks	3705	48	3753	90%
C-niveau door AIVD	724	8	732	91%
B-niveau door AIVD, via KMar, Nationale Politie, Dienst Bewaken Beveiligen	1936	891	2827	
B-niveau door KMar, Nationale Politie, Dienst Bewaken Beveiligen (gemandateerd)	31.518		31.518	
Totaal	39.031	958	39.989	

Afhandeling van bezwaar- en (hoger)beroepsprocedures naar aanleiding van besluiten veiligheidsonderzoeken

	Ongegrond	Gegrond	Niet ontvankelijk	Ingetrokken	Afgewezen	Toegewezen	Totaal
Bezwaren	28	11	4	-	-	-	43
Beroepen	6	-	1	1	-	-	8
Hoger beroepen	3	-	-	-	-	-	3
Voorlopige voorziening	-	-	-	-	2	2	4
Totaal	37	11	5	1	2	2	58

5 Samenwerking en organisatieontwikkeling

Het grensoverschrijdende karakter en de complexiteit van de dreigingen waar Nederland mee te maken heeft, vooral op het gebied van **terrorisme** en cyberdreiging, benadrukken dat **samenwerking noodzakelijk is. De AIVD kan het onderkennen en (adviseren over het) tegengaan van deze dreigingen niet alleen. De aanpak van de problematiek van jihadgangers bijvoorbeeld heeft in 2014 gezorgd voor intensieve samenwerking met instanties in eigen land, maar ook met partners in het buitenland. Rond de organisatie van de NSS was de AIVD ook een van de samenwerkingspartners dankzij wie deze top een nagenoeg ongestoord verloop kende.**

Verder heeft de AIVD in 2014 op het gebied van organisatieontwikkeling te maken gehad met een reorganisatie en zijn de eerste stappen gezet naar de vernieuwing van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002 (Wiv 2002), waar de commissie-Dessens in 2013 aanbevelingen voor had gedaan.

Nationale samenwerking

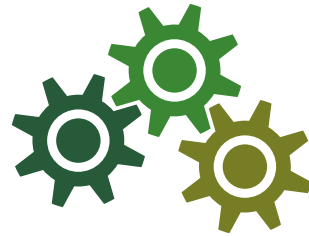
MIVD

Op vele terreinen raken de werkzaamheden van de AIVD en de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) elkaar. De diensten stemmen de operationele activiteiten zoveel mogelijk op elkaar af en op een groot aantal onderzoeksterreinen wordt samengewerkt.

De AIVD en MIVD werken intensief samen in de gezamenlijke organisatieonderdelen, zoals het Team Caribisch Gebied, de Unit Contraproliferatie en de Joint Sigint Cyber Unit (JSCU). Daarnaast wordt veelvuldig wederzijds operationeel ondersteund en vindt uitwisseling en afstemming van gegevens op het terrein van contraterrorisme plaats.

De onderzoeken van de diensten zijn van belang voor zowel het borgen van de veiligheid van Nederlandse militairen in missiegebieden als de beveiliging van Nederland tegen bijvoorbeeld terroristische aanslagen.

In 2014 hebben de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en Defensie de intentie uitgesproken om gezamenlijke huisvesting te realiseren. Hiervoor is een

AIVD en MIVD stemmen operationele activiteiten op elkaar af

samenwerkingsovereenkomst opgesteld om dit initiatief nader te onderzoeken. De verwachting daarbij is dat de samenwerking tussen beide diensten zich verder zal verdiepen. Intussen onderzoeken de diensten in hoeverre producten en diensten vanuit één loket kunnen worden aangeboden. Naar verwachting zal dit vooral het geval zijn bij eenheden die ondersteunend zijn aan het operationele proces.

JSCU

Op 15 juni 2014 is de Joint Sigint Cyber Unit formeel van start gegaan. De JSCU is voor het grootste deel gevestigd in het AIVD-gebouw en wordt door de AIVD en de MIVD gezamenlijk aangestuurd. De JSCU verwerft en verwerkt Sigint- en cybergegevens en maakt deze gegevens toegankelijk voor de onderzoeksteams van de AIVD en de MIVD.

NCTV

De AIVD draagt, net als de MIVD en Nationale Politie, informatie en inlichtingen aan bij de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV), waardoor deze zijn taken kan uitvoeren. Met die informatie geeft de NCTV invulling aan zijn coördinerende taak bij de bestrijding van terrorisme. In dat kader hanteert de NCTV onder meer het **Alerteringssysteem Terrorismebestrijding** en bepaalt

hij het dreigingsniveau in Nederland. In het deel over **jihadistische dreiging** (pagina 14 tot en met 21) is de samenwerking tussen AIVD en NCTV nader uitgelegd.

De samenwerking van de AIVD met het Nationaal Cyber Security Centrum, dat ook onder de NCTV valt, staat nader toegelicht in het onderdeel van het jaarverslag over **cyberdreiging** (zie pagina 22). De bijdrage die de AIVD levert aan de Coördinator Bewaking en Beveiliging van de NCTV staat beschreven in het stuk '**Bevordering van veiligheidsmaatregelen**' (pagina 33 tot en met 36). De AIVD werkt intensief samen met de NCTV en kan op al hiervoor genoemde terreinen worden beschouwd als een onmisbare toeleverancier van inlichtingen en informatie.

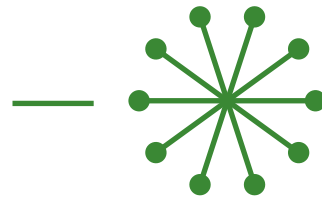
Samenwerking met departementen

De snelle ontwikkelingen rond de crisis in Rusland en Oekraïne en in het Midden-Oosten maken duidelijk dat vroegtijdige en betrouwbare informatie essentieel is voor de Nederlandse regering om adequaat te kunnen handelen en zijn inzet in bilaterale overleggen en internationale gremia zoals de VN, EU en NAVO te bepalen. De AIVD wisselt daarom doorlopend informatie uit met de Nederlandse ministeries over relevante ontwikkelingen in het binnen- en buitenland.

De AIVD onderhoudt met name nauwe contacten met de ministeries van Algemene Zaken en Buitenlandse Zaken (BZ) en informeert betrokken partijen onder andere in de vorm van inlichtingenberichten en briefings. Ook wordt op diverse terreinen samengewerkt met BZ, zoals bij het uitvoeren van scenarioanalyses op het gebied van reisadviezen en als ondersteuning bij de uitvoering van het exportcontrolebeleid.

De nauwe relatie met BZ heeft alles te maken met de taak van de AIVD om inlichtingen over het buitenland (politieke inlichtingen) te verzamelen. Vanuit die taak vergaart de AIVD inlichtingen om de werkelijke intenties van een land en zijn machthebbers te kunnen duiden.

De taak met betrekking tot inlichtingen over het buitenland is bij uitstek een taak van de AIVD waarvan de opbrengst van de onderzoeken wordt gedeeld met de ministeries die de inlichtingenbehoefte gesteld hebben. De vraagstelling is overwegend afkomstig van het ministerie van Buitenlandse Zaken. In het stuk '**Vernieuwing Wiv 2002**' op pagina 42 en 43 komt verder aan bod dat in de nieuwe Wiv ook de taak die zich richt op de binnenlandse veiligheid in nauwere afstemming met andere departementen tot stand zal komen.

De CT Infobox is een samenwerkingsverband van tien overheidsorganisaties

Regionale Inlichtingendiensten en Bijzondere Diensten

Bij de Nationale Politie, de Koninklijke Marechaussee, de Belastingdienst en het Korps Politie Caribisch Nederland zijn diensten ingericht die op basis van artikel 60 van de Wiv 2002 werkzaamheden uitvoeren voor de AIVD. Deze diensten zijn een verlengstuk van de AIVD in hun werkgebied. Zij beschikken over een netwerk binnen de samenleving en binnen hun eigen organisaties en vormen daarmee een van de voornaamste sensoren in de maatschappij.

De Nationale Politie en de AIVD werken nauw samen aan de volledige scheiding van de taken voor openbare orde en de werkzaamheden ten behoeve van de nationale veiligheid door de artikel 60-diensten. Na voltooiing van de splitsing zullen de artikel 60-diensten van de Nationale Politie nog uitsluitend voor de AIVD werken.

CT Infobox

De CT Infobox is een samenwerkingsverband van tien overheidsorganisaties dat zich al tien jaar richt op de bestrijding van terrorisme. Het biedt de mogelijkheid om informatie over personen en netwerken die betrokken zijn bij terrorisme bij elkaar te brengen en de gegevens vanuit de verschillende expertises te vergelijken en te analyseren. Hierdoor kan snel en adequaat handelingsperspectief worden gegenereerd voor de CT Infoboxpartners.

In 2014 heeft het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie van Veiligheid en Justitie onderzoek gedaan naar het functioneren van de CT Infobox. Het WODC komt tot de conclusie dat de infobox een belangrijk instrument vormt bij de bestrijding van terrorisme en dat hij naar behoren functioneert. De CT Infobox is succesvol gebleken omdat hij de partners informeert en adviseert zonder de afzonderlijke partnerinformatie te compromitteren. De box brengt handelingsperspectieven onder de aandacht maar geeft geen inzicht in of uitsluitsel over de uitwerking daarvan. De overheid onderstreept het belang van de CT Infobox door voor de uitvoering van onderdelen van het *Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme* te investeren in versterking van de infobox.

Internationale samenwerking

Buitenlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten en Sigint-diensten

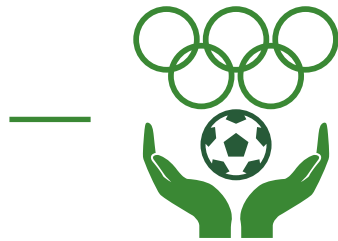
Om de inlichtingenpositie van de AIVD internationaal goed te ondersteunen, beschikt de AIVD over een netwerk van liaisons die in het buitenland zijn gestationeerd en over liaisons die vanuit Nederland intensieve contacten onderhouden met collega-diensten. Vanwege de toename van de internationale dreiging zal dit netwerk het komende jaar verder worden uitgebouwd.

De wijze van samenwerking met buitenlandse partners kan variëren van zeer beperkt tot zeer intensief. Bij de samenwerking houdt de AIVD nadrukkelijk rekening met de democratische inbedding van de betreffende collega-dienst. Dat bepaalt mede de intensiteit van de samenwerking met een buitenlandse dienst. Het wegingsmodel dat de AIVD daarvoor ontwikkeld heeft, vormt de basis voor de wettelijke criteria die het kabinet daarvoor wil vastleggen (zie '[Vernieuwing Wiv 2002](#)' op pagina 42 en 43).

De Commissie van Toezicht betreffende de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CTIVD) heeft in 2014 in meerdere rapporten aandacht besteed aan de samenwerking met buitenlandse collega-diensten, vooral waar het gaat om de uitwisseling van gegevens. De CTIVD benadrukt zowel in het rapport over de verwerving van telecommunicatiegegevens⁸ als in het rapport over het gebruik van sociale media⁹, dat geen sprake is van het stelselmatig buiten de wet om verwerven van (persoons)gegevens door de AIVD en de MIVD via buitenlandse diensten. Ook beoordeelt de CTIVD het verstrekken van gegevens van bepaalde webfora aan collega-diensten in de regel als rechtmatig en zorgvuldig.

⁸ Toezichtsrapport inzake gegevensverwerking op het gebied van telecommunicatie door de AIVD en de MIVD, CTIVD, 5 februari 2014

⁹ Toezichtsrapport inzake onderzoek door de AIVD op sociale media, CTIVD, 16 juli 2014

De AIVD heeft in 2014 expertise geleverd voor de veiligheid van evenementen

In een rechtszaak tegen de Staat over de uitwisseling van gegevens met de Amerikaanse National Security Agency (NSA) heeft ook de rechter aangegeven dat de Staat rechtmatig handelt¹⁰. Er is geen sprake van overtreding van internationale wet- of regelgeving. Het belang van de nationale veiligheid weegt zwaarder dan eventuele onzekerheid over de herkomst van bepaalde gegevens.

De AIVD heeft in 2014 expertise geleverd voor de veiligheid van evenementen zoals het Wereldkampioenschap Voetbal in Brazilië en de Olympische Winterspelen in Sochi. Hierbij is intensief samengewerkt met buitenlandse collega-diensten.

CIC NAVO

In 2014 was de AIVD voorzitter van het Civil Intelligence Committee (CIC) van de NAVO. Het CIC is een comité dat bestaat uit een afvaardiging van de civiele inlichtingen- en veiligheidsdiensten van de 28 NAVO-lidstaten. Het CIC en zijn militaire tegenhanger, het Military Intelligence Committee, informeren de Noord-Atlantische Raad over dreigingen die effect kunnen hebben op het werk van de NAVO. De AIVD heeft zich als voorzitter van het CIC onder het motto 'minder maar beter' ervoor ingezet om de producten van het CIC, vooral op het gebied van terrorisme en spionage, beter aan te laten

sluiten op de informatiebehoefte van de verschillende onderdelen van de NAVO.

Organisatieontwikkeling

De AIVD heeft de eerder opgedragen bezuiniging vertaald in een reorganisatie die in 2014 nagenoeg is afgerond. Niet alleen heeft dat geleid tot grotere efficiency en versobering, maar ook tot organisatorische wijzigingen die de AIVD beter voorbereiden op ontwikkelingen in de toekomst.

De AIVD bestaat vanaf 1 januari 2015 uit drie directies: Inlichtingen, Operatiën en Veiligheidsonderzoeken en Bedrijfsvoering. Een centrale staf ondersteunt deze directies. Het aangepaste organogram is terug te vinden op www.aivd.nl/organisatie.

Kort voor de zomer besloot het kabinet om voor de komende jaren 25 miljoen euro per jaar toe te voegen aan de begroting van de AIVD. Dat geld is bestemd voor de versterking van het operationele proces, met het oog op de ontwikkelingen in het afgelopen jaar. Een aanzienlijk deel van de financiële impuls wordt besteed aan uitbreiding van de personele onderzoekscapaciteit.

Vernieuwing Wiv 2002

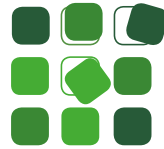
Na de publicatie eind 2013 van het rapport van de commissie-Dessens, die de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002 heeft geëvalueerd, kwam het kabinet in 2014 met een reactie op dit rapport¹¹. Het kabinet heeft de aanbevelingen van de commissie inmiddels ter hand genomen. Zo is bijvoorbeeld op het ministerie van BZK de ambtelijke ondersteuning waar het gaat om AIVD-aangelegenheden versterkt.

Het aanwijzen van de onderzoeksterreinen waar de AIVD zich op richt, in het kader van de inlichtingentaak buitenland, gebeurt in nauw overleg met het ministerie van Buitenlandse Zaken. De commissie-Dessens adviseert om ook bij het opstellen van de jaarplannen van de andere taken van de AIVD de behoeftestellers en veiligheidspartners te betrekken. Het kabinet heeft gesteld te willen komen tot een 'Geïntegreerde Aanwijzing I&V' waarin de volle breedte van het takenpakket wordt meegenomen.

Het kabinet wil dat bij de samenwerking met buitenlandse collega-diensten expliciet aandacht is voor de democratische inbedding van de dienst en het mensenrechtenbeleid van het betreffende land. Het kabinet legt de criteria hiervoor nu ook wettelijk vast. Deze sluiten

¹⁰ Uitspraak rechtbank Den Haag over uitwisseling van gegevens met de NSA, 23 juli 2014

¹¹ Kamerstuk 33820 nr. 2, AIVD, 11 maart 2014

Reorganisatie AIVD in 2014 nagenoeg afgerond

aan op het door de AIVD gehanteerde wegingsmodel. Eerder is al besloten dat bij de uitwisseling van bulkdata met buitenlandse diensten de minister om toestemming moet worden gevraagd.

De commissie-Dessens heeft tevens in haar rapport geconcludeerd dat de vorming van een gemeenschappelijke organisatie van de AIVD en MIVD voor de uitvoering van veiligheidsonderzoeken 'logisch en efficiënt' is. In 2014 werden vormen van verregaande samenwerking verkend. In vervolg hierop wordt in 2015, onder leiding van een kwartiermaker, in kaart gebracht welke activiteiten nodig zijn om dit te realiseren.

In lijn met de opvattingen van de CTIVD stelde ook Dessens in zijn rapport dat de Wiv 2002 gemoderniseerd moet worden op het gebied van telecommunicatie. De huidige Wiv staat alleen bulkinterceptie van communicatie toe in de ether. Het overgrote deel van de telecommunicatie, met name internetverkeer, gaat echter via kabels. Om ongekende dreiging te kunnen onderkennen, wat de taak is van de AIVD, is het nodig om deze bevoegdheid aan te passen aan de moderne tijd.

Het kabinet schreef in een brief aan de Kamer in november¹² dat interceptie van deze data mogelijk moet zijn, indien tegelijk de waarborgen voor de privacy worden versterkt. Op dit moment loopt het debat hierover in het parlement.

Rapporten CTIVD

De CTIVD heeft in 2014 een vijftal rapporten uitgebracht over het werk van de AIVD¹³. Deze gingen over het aansturen van agenten, de inzet van de af luisterbevoegdheid en Sigint, het verwerken van

telecommunicatiegegevens, het onderzoek op sociale media en activiteiten van de BVD ten aanzien van Roel van Duijn.

In al die rapporten is een aantal aanbevelingen gedaan om procedures in het werk van de AIVD te verbeteren. De minister heeft in alle gevallen deze aanbevelingen overgenomen en, waar nodig, intern beleid aangepast. Ook bij de herziening van de Wiv is een aantal aanbevelingen van de CTIVD meegenomen. Soms waren procedures overigens al aangepast na de betreffende onderzoeksperiode.

Uitgaven en ontvangsten over 2013 en 2014 in miljoenen euro's

	2013		2014	
	Begroting	Realisatie	Begroting	Realisatie
Uitgaven	195	195	197	193
Ontvangsten	8	9	13	9
Resultaat	-	+1	-	0

¹² Kamerstuk 33820, nr. 4, AIVD, 21 november 2014

¹³ Overzicht van de CTIVD-onderzoeken naar de AIVD

Colofon

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
www.aivd.nl

Postbus 20010, 2500 EA Den Haag

April 2015

